

UNIVERSITEIT GENT

FACULTEIT ECONOMIE EN BEDRIJFSKUNDE

ACADEMIEJAAR 2007 – 2008

De liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt: case België

Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van
Master in de bedrijfseconomie

Stefan Vinck

onder leiding van

Prof. Koen Schoors

UNIVERSITEIT GENT

FACULTEIT ECONOMIE EN BEDRIJFSKUNDE

ACADEMIEJAAR 2007 – 2008

De liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt: case België

Masterproef voorgedragen tot het bekomen van de graad van
Master in de bedrijfseconomie

Stefan Vinck

onder leiding van

Prof. Koen Schoors

PERMISSION

Ondergetekende verklaart dat de inhoud van deze masterproef mag geraadpleegd en/of gereproduceerd worden, mits bronvermelding.

Stefan Vinck

Voorwoord

De keuze van een onderwerp voor een masterproef in een volledig nieuwe richting was geen eenvoudige opdracht. Zeker niet omdat de keuze voor een onderwerp in het begin van het academiejaar diende te gebeuren. Als historicus wou ik ditmaal iets actueel schrijven en in het begin van het academiejaar stond de stijging van de elektriciteitsprijzen in volle mediabelangstelling, waardoor de keuze op dit onderwerp is gevallen. Oorspronkelijk was het de bedoeling de masterproef specifiek te richten op de prijzen van elektriciteit. Vandaar de titel: Elektriciteitsprijzen in België.

Een gedetailleerde studie van elektriciteitsprijzen is echter een nogal technische aangelegenheid. Werken die de prijzen van elektriciteit specifiek bestudeerden zijn dan ook voornamelijk econometrische studies, waar ik als beginnend economie student helaas niet zo veel van begreep. Daarom ging ik het ruimer bekijken en de recente evolutie van de elektriciteitsmarkt van België (en Europa) in zijn geheel bestuderen. Daarom de liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt: case België.

Het is een beschrijvend werk, het geeft een overzicht van de voorbije gebeurtenissen en van de huidige stand van zaken.

Graag zou ik mijn promotor, Prof. Dr. Koen Schoors willen bedanken voor de goede suggesties die mede de vorm en inhoud van dit werk hebben bepaald en mijn tante Patrice de Cauderlier. Die het werk ter controle heeft nagelezen en verbeterd.

Inhoudstafel

Inleiding	1
1. De vrijmaking van de elektriciteitsmarkt in Europa	4
1.1. Het Europese energiebeleid en doelstellingen van een vrije elektriciteitsmarkt	4
1.2. De ontwikkeling van een interne markt voor elektriciteit binnen Europa	7
1.2.1. Richtlijn 96/92/EC	7
1.2.2. Richtlijn 2003/54/EC	9
1.2.3. Het TEN programma en Verordening (EG) nr. 1228/2003	11
1.2.4. Besluit	12
1.3. De ongelijkmatige liberalisering van de elektriciteitsmarkt binnen Europa	13
1.3.1. Het Verenigd Koninkrijk	13
1.3.2. Frankrijk	14
1.3.3. Duitsland	14
1.3.4. De Scandinavische landen	16
1.3.5. Besluit	17
1.4. De Europese elektriciteitsmarkt: van nationale monopolies tot een Europees oligopolie?	17
1.4.1. Fusies, overnames en participaties over de ganse Europese markt	17
1.4.2. De Europese Commissie tegenover fusies, overnames en participaties	20
1.5. De voorlopige resultaten van de liberalisering van de elektriciteitsmarkt	20
2. De vrijmaking van de elektriciteitsmarkt in België	24
2.1. De Belgische elektriciteitsmarkt voor de liberalisering	24
2.2. De juridische vrijmaking van de Belgische elektriciteitsmarkt	27
2.2.1. De wet van 29 april 1999	28
2.2.2. De wet van 1 juni 2005	32
2.2.3. Het decreet van 17 juli 2000	33
2.3. De evolutie van het marktaandeel op de Belgische markt sinds de vrijmaking	35
2.3.1. Het onderzoek	35
2.3.2. Besluit	39

2.4. Fusies en overnames	41
2.5. De voorlopige gevolgen van de vrijmaking in België	43
Conclusie	46
Bibliografie	49
Bijlage	54

Gebruikte afkortingen

Artikel: art.

Electricité de France: EDF

European Regulators' Group for Electricity and Gas: ERGEG

Europese Unie: EU

Gaz de France: GdF

Regional Electricity Company: REC

Third party access: TPA

Trans Europese Netwerken: TEN

Warmtekrachtkoppelingcentrale: wkk-centrale

Lijst van figuren en tabellen

Figuur 1: Marktaandeel in Europese elektriciteit

Figuur 2: Evolutie van de prijzen van elektriciteit voor huishoudens

Figuur 3: Evolutie van de prijzen van elektriciteit voor industriële gebruikers

Tabel 1: Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit: België

Tabel 2: Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit: Vlaams Gewest

Tabel 3: Marktaandelen op basis van toegangspunten in Vlaanderen

Tabel 4: Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit: Waals Gewest

Tabel 5: Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit: Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Tabel 6: Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit: Transmissienet

Inleiding

Elektriciteit is een zeer belangrijk, levensnoodzakelijk goed, waar haast elk onderdeel van onze moderne samenleving van afhankelijk is. De markt waarin dit goed wordt verhandeld werd echter de voorbije jaren sterk veranderd onder impuls van de liberalisering binnen Europa. Het is deze liberalisering van de elektriciteitsmarkt die de kern vormt van dit onderzoek.

Elektriciteit is een vorm van energie, meer specifiek een secundaire bron van energie dat wordt geproduceerd met primaire energiebronnen. Deze primaire energiebronnen zijn kolen, olie, aardgas, nucleaire brandstoffen en hernieuwbare energiebronnen zoals wind en water. Voor elk van deze energiebronnen zijn specifieke centrales gebouwd die elektriciteit opwekken. Het opwekken of produceren van elektriciteit wordt de productiefase genoemd. Eens de elektriciteit werd opgewekt, dient deze getransporteerd te worden naar de elektriciteitsgebruikers. Het transport van elektriciteit gebeurt in twee fases. Ten eerste het transport van elektriciteit langs het hoogspanningsnet of transmissienet. Elektriciteit wordt hier tegen zeer hoge spanning van de centrales naar de distributienetten of de eindafnemers die hier rechtstreeks aan verbonden zijn geleverd (bvb. grote industriële bedrijven die veel stroom verbruiken). De distributienetten vormen de tweede fase van het transport van elektriciteit naar de gebruikers. Hier wordt elektriciteit via middelmatige- of lage spanning naar de eindgebruiker getransporteerd. Naast de productie, transmissie en distributie bestaat de elektriciteitssector nog uit een vierde onderdeel, namelijk de levering en verkoop van elektriciteit door een leverancier aan een klant.

Tot voor de liberalisering werd de elektriciteitsmarkt in Europa gevormd door monopolies. Elk land had zijn (staats)bedrijven die het monopolie hadden om elektriciteit voor het land te produceren, te transporteren en te leveren. De Europese elektriciteitsmarkt bestond uit een fragmentatie van nationale elektriciteitsmarkten waarbinnen concurrentie onmogelijk was. De Europese Commissie wilde echter deze structuur van de elektriciteitsmarkt veranderen opdat concurrentie mogelijk zou zijn. Centraal in de liberalisering stond de scheiding of ontvlechting van de productie en de levering van de transmissie en de distributie. Productie en levering van elektriciteit zouden vrijgemaakt worden voor concurrentie, terwijl transmissie en

distributie onderworpen zouden blijven aan een monopolie. De Europese Commissie wilde ook één enkele interne Europese elektriciteitsmarkt, met grensoverschrijdende concurrentie, wat inhield dat de nationale monopolies van de elektriciteitssector moesten verdwijnen en er meer elektriciteit moest verhandeld kunnen worden over de landsgrenzen van de lidstaten heen. Dit was echter niet vanzelfsprekend want tot voordien bestond de internationale elektriciteitshandel enkel uit transacties tussen de verschillende monopolisten van de lidstaten¹. De interconnectiecapaciteit of landsgrensoverschrijdende transportcapaciteit van elektriciteit tussen de lidstaten onderling was dan slechts hier op voorzien. Ten gevolge diende de Europese Commissie dan ook een beleid te ontwikkelen voor de bouw van nieuwe interconnectiecapaciteit en de regulering ervan opdat grensoverschrijdende handel kon plaatsvinden.

Het onderzoek bespreekt de liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt door de Europese Commissie en bestaat uit twee grote delen. In het eerste deel komt de liberalisering van de Europese markt aan bod. In het tweede deel wordt de liberalisering van de elektriciteitsmarkt in België bestudeerd.

In het deel Europa wordt eerst een korte inleiding gegeven waarom en met welke doelstellingen de Europese Commissie de Europese elektriciteitsmarkt wilde liberaliseren en wordt er een overzicht gegeven van de ontwikkeling van het Europese energiebeleid. Vervolgens komt de concrete liberalisering aan bod. Hierin worden de twee Elektriciteitsrichtlijnen van 1996 en 2003 besproken en de Elektriciteitsverordening van 2003 samen met het Trans- Europese Netwerken programma (TEN). Daarna komt de praktijk aan bod. De toepassing van deze Richtlijnen wordt bestudeerd in een aantal Europese landen die gekenmerkt worden door een heel andere evolutie in hun liberalisering van de elektriciteitsmarkt. Er wordt kort bekeken wat de effecten waren voor de elektriciteitssector in deze landen na de liberalisering. We behandelen de belangrijkste Europese lidstaten; Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk, samen met de Scandinavische landen, omdat deze laatste landen het beste voorbeeld vormen van de beoogde Europese liberalisering. Hierop volgt een studie van een zeer opvallende trend binnen de elektriciteitssector en de energiesector in het algemeen, namelijk die van fusies, overnames en participaties. We behandelen waarom deze trend plaats vindt, wat het mogelijke gevaar hiervan kan zijn voor

¹ DERIDDER, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, 209.

de Europese elektriciteitsmarkt en hoe de Europese Commissie hier zich tegen kan beschermen. Het deel Europa wordt afgerond met een korte studie naar de (voorlopige) gevolgen van de liberalisering op de prijs, de beveiliging van bevoorrading en het milieu.

Het deel België bestudeert de specifieke liberalisering van de Belgische elektriciteitsmarkt. Eerst wordt de Belgische elektriciteitssector bestudeerd voor de verplichte Europese liberalisering. Daarna wordt gekeken op welke manier de Europese Richtlijnen in België juridisch ingevoerd werden. Als volgt komt een studie van de concurrentie op de Belgische markt aan bod via een onderzoek naar de evolutie van het marktaandeel van de elektriciteitsleveranciers op de Belgische markt. De trend van fusies en overnames komt eveneens aan bod, waarbij de fusie van Suez, eigenaar van de grootste Belgische elektriciteitsproducent en leverancier Electrabel, met Gaz de France centraal staat. De vraag wordt gesteld welke impact deze fusie kan hebben op België. Ook het deel België wordt afgerond met een studie van de (voorlopige) effecten van de liberalisering op de prijs, de beveiliging van bevoorrading en het milieu.

Tot slot wordt er afgerond met een algemene conclusie van het onderzoek, waarin de belangrijkste bevindingen kort worden samengevat en wordt er ingegaan op een mogelijke toekomstige evolutie van de elektriciteitssector.

1. De vrijmaking van de elektriciteitsmarkt in Europa

1.1. Het Europese energiebeleid en doelstellingen van een vrije elektriciteitsmarkt

Het idee om de Europese elektriciteitsmarkt te liberaliseren ontstond niet uit het niets, er ging een hele evolutie aan vooraf, waarvan we nu beknopt de grote lijnen behandelen.

Vanaf de jaren 1950 ontwikkelde er zich in Europa een roep om liberalisering. Bepaalde Europese landen wensten een gemeenschappelijke markt te realiseren waar vrijhandel gold. De aanzet hiervoor werd in 1951 gegeven door de Benelux, Frankrijk, Italië en West-Duitsland die de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal oprichtten (EGKS). Binnen deze gemeenschap werd de markt voor kolen, ijzererts en schroot geliberaliseerd. Dit betekende dat de invoer- en uitvoerbepalingen op deze producten afgeschaft werden². Hoewel steenkool gemeenschappelijk werd binnen de EGKS, stelde dit niet zo veel voor als vorm van een gemeenschappelijk energiebeleid, aangezien steenkool steeds minder gebruikt werd als grondstof voor energieopwekking. Hetzelfde gold voor kernenergie, dat via het in 1957 opgerichte Europees Atoomagentschap (EURATOM) gemeenschappelijk werd gereguleerd. De nadruk kwam immers op het toen zeer goedkope aardolie te liggen. Tevens repte het Verdrag van Rome van 1957, dat de basis vormde van de Europese Economische Gemeenschap (EEG), met geen woord over een gemeenschappelijk energiebeleid³.

Europa, dat steeds meer afhankelijk werd van olie voor zijn energieopwekking, kreeg dan ook zeer grote problemen in 1973, wanneer de OPEC landen hun prijzen verhoogden en de productie verminderden. De crisis deed echter nog geen Europees energiebeleid ontstaan. De lidstaten namen eigen maatregelen ter bescherming van hun nationale economieën. Wel werd er op internationaal niveau door een aantal landen, waaronder ook België, het Internationaal Energie Agentschap (IEA) opgericht. Op Europees niveau bleef het echter beperkt tot de goedkeuring van enkele maatregelen voor een rationeler energiegebruik, zoals het beperken van het gebruik van fossiele brandstoffen voor de opwekking van elektriciteit⁴.

Een omwenteling in het streven naar een meer gemeenschappelijk energiebeleid ontstond door de goedkeuring van de Europese Akte in 1986. In deze Akte kwamen de lidstaten

² DE SMEDT, *Nieuwste Tijd: economische en sociale geschiedenis*, 53.

³ ROGGENKAMP, *Energy Law in Europe*, 227.

⁴ DERIDDER, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, 206-207.

overeen een enkele interne Europese markt te vormen met een interne markt als een gebied zonder interne grenzen en waarin de vrije beweging van goederen, personen, diensten en kapitaal was verzekerd.⁵ Rechtstreeks gevolg van deze Europese Akte was dat de Europese Commissie in 1988 een werkingsdocument publiceerde met als titel, “De interne Energiemarkt”, dat de toon zette voor het harmoniseren van nationale wetten die betrekking hadden op gas en elektriciteit. Het document gaf tevens de bereidheid aan van de Commissie om verplichtingen op te leggen aan de lidstaten die exclusieve rechten en commerciële monopolies toekenden en zo de regels van de vrije beweging van goederen en diensten verhinderden⁶.

In 1995 publiceerde de Europese Raad een Energiebeleid voor de Europese Unie of de zogenaamde “*White Paper*”⁷. Dit document vormde de basis van de drie pijlers van het Europese energiebeleid, namelijk competitiviteit en marktintegratie, veiligheid van bevoorrading (*security of supply*) en bescherming van het milieu. Een geliberaliseerde elektriciteitsmarkt is duidelijk verbonden aan deze drie pijlers.

Onderzoek van de Europese Gemeenschap had aangetoond dat het gebrek aan concurrentie in de elektriciteitsmarkt er toe geleid had dat er grote nationale prijsverschillen waren voor elektriciteit, wat niet alleen zeer nadelig was voor de concurrentiekracht van de landen zelf, maar ook voor Europa in zijn geheel⁸. Elektriciteit vormt immers een hulpstof voor de productie van bijna alle Europese goederen. Hoe goedkoper elektriciteit, hoe goedkoper ook deze producten worden, waardoor de Europese producten goedkoper worden op de internationale markt.

Een geliberaliseerde competitieve en geïntegreerde elektriciteitsmarkt zou volgens de Europese Commissie economische voordelen bezorgen. Een vrijmaking zou eerst en vooral leiden tot lagere elektriciteitsprijzen door toenemende concurrentie. Het opheffen van monopolies zorgt voor het ontstaan van concurrentie binnen de lidstaten omdat consumenten (industriële en huishoudens) op een vrije markt kunnen kiezen van welke elektriciteitsleverancier ze elektriciteit willen hebben en aangezien elektriciteit een homogeen product is, zullen ze wellicht voor deze met de laagste prijs kiezen. Prijzen zullen niet alleen dalen onder impuls van concurrentie tussen de bestaande elektriciteitsbedrijven, maar eveneens door extra concurrentie via enerzijds de toetreding van nieuwe participanten op de elektriciteitsmarkt, en anderzijds door een stijgende concurrentie tussen de lidstaten door een

⁵ ROGGENKAMP, *Energy Law in Europe*, 228.

⁶ MARQUIS, *Introducing free markets and competition to the electricity sector in Europe*, 24.

⁷ ROGGENKAMP, *Energy Law in Europe*, 229.

⁸ LONDON ECONOMICS, *Single energy market*, 1.

betere aansluiting van de nationale netwerken⁹. Tevens zou de liberalisering en de daarmee gepaard gaande competitiviteit leiden tot een grotere efficiëntie in productie. Minder efficiënte energieproducenten zouden immers door het verdwijnen van wettelijke beschermingen en de vrees om overname door andere bedrijven gedwongen worden om hun prestaties te verbeteren en meer efficiënte technologieën te ontwikkelen¹⁰.

De liberalisering speelt een grote rol in het beveiligen van de bevoorrading van elektriciteit. Deze beveiliging van bevoorrading van elektriciteit is cruciaal voor de bescherming van de Europese consument. Elektriciteit is immers een noodzakelijk product zowel voor particulieren als bedrijven. Stel dat er een elektriciteitstekort ontstaat in België, dan kan de Belgische consument door een vrijgemaakte energiemarkt zijn elektriciteit eenvoudiger en op een goedkopere manier kopen in het buitenland, waardoor er geen noemenswaardige problemen ontstaan. De beveiliging van de bevoorrading van elektriciteit is echter maar een klein onderdeel van het Europese beleid van *security of supply* van energie in zijn geheel. De Europese Unie is voor zijn energie sterk afhankelijk van landen buiten de Unie. In deze context werd dan ook door de lidstaten een gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid ontwikkeld dat een stabiliteit van energievoorraden moet verzekeren¹¹. Een vrijgemaakte, efficiënt werkende Europese elektriciteitsmarkt kan hierin helpen om een betere onderhandelingspositie ten opzichte van de grondstofproducerende landen te hebben, aangezien er efficiënter met de grondstoffen kan geproduceerd worden.

De liberalisering speelt ten slotte ook een rol in het milieubeleid van de Europese Unie. Elektriciteit en milieu zijn zeer nauw aan elkaar verwant. De productie van elektriciteit zorgt immers voor de uitstoot van stoffen die schadelijk zijn voor het milieu. Om aan deze globale problematiek iets te doen keurden de Europese staten in 1997 mee het Kyoto Protocol goed. Dit Protocol bepaalde dat de deelnemende landen de uitstoot van broeikasgassen sterk zouden terugdringen. Om deze normen te halen stelde Europa zich tot doel om tegen 2010 bijna tweeëntwintig procent van de elektriciteit te produceren via hernieuwbare energiebronnen¹². Deze normen zijn eenvoudiger te halen in een transparante, vrijgemaakte Europese elektriciteitsmarkt.

⁹ DEHOUSSE, *Towards a real European energy policy?*, 30-31.

¹⁰ MARQUIS, *Introducing free markets and competition tot the electricity sector in Europe*, 11.

¹¹ ROGGINKAMP, *Energy Law in Europe*, 199.

¹² MARQUIS, *Introducing free markets and competition tot the electricity sector in Europe*, 4.

1.2. De ontwikkeling van een interne markt voor elektriciteit binnen Europa

De vorming van een interne markt voor elektriciteit werd bepaald door twee Richtlijnen. De eerste Richtlijn werd goedgekeurd door het Europese Parlement en de Europese Raad in 1996, de tweede in 2003. Deze tweede verving de eerste. De Richtlijnen werden echter niet zomaar aanvaard door de lidstaten, juist omwille van het feit dat de lidstaten niet akkoord waren met bepaalde punten van het voorlopig ontwerp van de eerste Richtlijn, dat in 1992 werd voorgesteld door de Europese Commissie, werd er dan ook in 1996 een verzwakte vorm goedgekeurd. In 2003 werd dan via een tweede Elektriciteitsrichtlijn de transitie naar een enkele elektriciteitsmarkt verder vervolledigd, althans juridisch. We zullen de belangrijkste punten van deze Richtlijnen kort behandelen, omdat deze de basis vormen van de nieuwe geliberaliseerde elektriciteitsmarkt.

1.2.1. Richtlijn 96/92/EC¹³

De Elektriciteitsrichtlijn van 1996, Richtlijn 96/92/EC, stelde drie belangrijke aspecten centraal voor een liberalisering van de elektriciteitsmarkt. Ten eerste concurrentie in het genereren of produceren van elektriciteit, ten tweede toegang van derden tot het transportnetwerk (transmissie en distributie), beter bekend als *third party access* (TPA), en ten derde het ontvlechten van de boekhouding van verticaal geïntegreerde bedrijven¹⁴.

Electriciteit ontstaat bij de generatoren die de elektriciteit produceren. De Richtlijn erkende twee manieren om een nieuwe constructie van elektriciteitsproductie te ontwikkelen. De eerste was het vergunningsstelsel (art. 5). Via deze procedure werd de productiesector in de lidstaat volledig geopend voor concurrentie. De producenten dienden enkel te voldoen aan standaard licentie vereisten die bepaald werden door de nationale overheden en die tevens publiek moesten worden gemaakt. De vereisten waren: veiligheid, milieubescherming, ruimtelijke ordening en locatie, aard van de primaire bronnen, het gebruik van gronden met een openbare bestemming en energie-efficiëntie. Indien een producent aan deze vereisten voldeed, mocht deze niet geweigerd worden. De andere manier was de aanbestedingsprocedure (art. 6). De lidstaat stelde een inventaris op van de nieuwe capaciteit die moest geconstrueerd worden op basis van de schattingen van zijn transmissienetbeheerder.

¹³ Richtlijn 96/92/EC van het Europees Parlement en de Raad van 19 december 1996, betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit.

¹⁴ MARQUIS, *Introducing free markets and competition tot the electricity sector in Europe*, 76.

Daarna konden dan aanbieders worden geselecteerd op basis van objectieve, transparante en niet-discriminerende criteria.

TPA vormde eigenlijk het kernbegrip van de overgang naar een Europese elektriciteitsmarkt en was de hoofdreden waarom de Elektriciteitsrichtlijn van 1996 werd afgezwakt. De Europese Commissie wilde oorspronkelijk enkel gereguleerde TPA wettelijk toelaten, hiermee werd bedoeld dat een derde partij die aan de relevante technische voorwaarden voldeden, automatisch toegang kregen tot het transmissienet- en distributienetsysteem. Dit voorstel werd echter door bepaalde landen afgekeurd vanwege te streng verplichtend. Om die reden werd er een verzwakte en een voor zeer ruime interpretatie vatbare vorm van TPA toegevoegd, namelijk een genegotieerde vorm van TPA, waarin de transmissienet- en distributienetbeheerders onderhandelen over toegangsakkoorden met derde partijen, om deze te vergemakkelijken dienden de netbeheerders een indicatie van de prijzen voor gebruik van het net op te stellen (art. 17). Naast beide vormen van TPA werd ook nog een *single buyer model* voorzien, waarin een aankoopagent het monopolie behield over het transmissienet of distributienet. Deze enkele koper moest alle energie geproduceerd door onafhankelijke producenten kopen, die getransporteerd zou worden over zijn netwerk (art. 18). Dit laatste model was een nog grotere afzwakking van het oorspronkelijk gereguleerde TPA systeem en was vooral bedoeld voor Frankrijk, dat van geen TPA wilde weten voor het elektriciteitsnetwerk van *El lectricit  de France*.

Waarom was deze TPA nu zo cruciaal in de vorming van een vrije markt?

Het transmissienetbeheer en het distributienetbeheer zijn onderworpen aan een natuurlijk monopolie. Concurrentie is hier onmogelijk, want het is economisch weinig zinvol om twee transmissienetten of distributienetten naast elkaar te bouwen. Daarom werden ook aan de transmissienetbeheerder(s) en de distributienetbeheerders belangrijke functies toegekend. De transmissienetbeheerder werd verantwoordelijk voor het behoud en de operatie van het transmissienet en moest indien noodzakelijk het netwerk en de interconnectie met het buitenland ontwikkelen opdat concurrentie zou kunnen ontstaan (artikel 7). De distributienetbeheerder was verantwoordelijk voor de operatie, het onderhoud en de ontwikkeling van het distributiesysteem binnen een bepaald gebied (art. 10). Beiden werden bevoegd door de nationale overheden.

Het ontvlechten van de boekhouding had betrekking op verticaal geïntegreerde bedrijven, die zowel in het productieproces als het transmissie- en eventueel het distributieproces aanwezig waren. De boekhouding van deze activiteiten moest gescheiden worden (art. 14). Op die

manier werd immers kruissubsidiëring tussen productmarkten transparanter. Kruissubsidiëring verwijst naar het subsidiëren van verlieslatende activiteiten met winstgevende activiteiten opdat deze beiden verder kunnen worden uitgeoefend¹⁵.

Naast deze drie centrale elementen bevatte het Elektriciteitsdirectief ook bepalingen over directe lijnen die producenten en leveranciers mochten bouwen en over de publieke dienstverplichtingen die de elektriciteitsindustrie moest vervullen, maar behoorden niet tot de kern van het vestigen van een geliberaliseerde elektriciteitsmarkt en we dienen hier dan ook niet verder op in te gaan.

Het grote nadeel echter aan deze Richtlijn was dat het verschillende marktopeningen voor de elektriciteitsmarkt voorzag. De lidstaten konden hun markten liberaliseren volgens verschillende tijdsperiodes. Het enige wat verplicht werd aan de lidstaten waren minimale openingen van de markt die elk jaar zouden verhogen. In 2003 diende dit minimaal drieëndertig procent te zijn¹⁶. Lidstaten openden hierdoor ongelijkmatig hun markten en dit leidde tot oneerlijke concurrentie tussen landen. De Richtlijn gaf daar wel rekenschap aan via het reciprociteitsbeginsel, dat lidstaten de macht gaf transacties te blokkeren uit andere landen waar klanten nog niet vrij waren (art. 19). Toch veroorzaakte dit frustraties bij landen die wel al hun markt volledig hadden vrijgemaakt. Tevens waren er ook problemen door de dominante posities van de grote elektriciteitsbedrijven die vroeger een monopolie bezaten en nog altijd een grote macht op de elektriciteitsmarkt hadden¹⁷. Om deze problemen het hoofd te bieden werd in 2003 een nieuwe Elektriciteitsrichtlijn goedgekeurd in het Europese Parlement en in de Europese Raad.

1.2.2. Richtlijn 2003/54/EC¹⁸

De Elektriciteitsrichtlijn van 2003, Richtlijn 2003/54/EC, was veel duidelijker dan de eerste en liet geen keuzemogelijkheden toe aan de lidstaten. De belangrijkste verwezenlijkingen

¹⁵ MARQUIS, *Introducing free markets and competition to the electricity sector in Europe*, 82-83.

¹⁶ LONDON ECONOMICS, *Single energy market*, 8.

¹⁷ CAMERON, *Legal aspects of EU energy regulation*, 9.

¹⁸ Richtlijn 2003/54/EC van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2003, betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit en houdende intrekking van Richtlijn 96/92/EG.

waren een duidelijke keuze voor gereguleerde TPA, een verdere uitwerking van het regime van ontvlechting en de functies van de nationale regulatoren die werden uitgewerkt¹⁹.

In de Richtlijn van 2003 werden genegotieerde TPA en het single buyer model afgeschaft. Enkel gereguleerde TPA was nog mogelijk (art. 20).

De ontvlechting bestond er in dat naast de scheiding van de rekeningen, nu ook de activiteiten van de transmissienetbeheer en van de distributienetbeheer wettelijk gescheiden moesten worden van de activiteiten van levering en productie. Tevens moest het management van de transmissienetbeheerder of distributienetbeheerder onafhankelijk zijn van het verticaal geïntegreerde bedrijf (artikels 10 en 15)²⁰. Belangrijke bemerking bij deze ontvlechting was echter dat het geen scheiding van eigenaarschap inhield. De verticaal geïntegreerde bedrijven mochten eigenaar blijven van de verschillende verticale structuren.

De nationale overheden waren verplicht regulatoren aan te duiden. Dit mochten er meerdere zijn, maar ze waren allen verplicht onafhankelijk te blijven van de belangen van de elektriciteit- en gasindustrie. Tevens werden aan de regulatoren belangrijke functies toegekend (art. 23). Ze hadden het toezicht over de toegang tot het elektriciteitsnetwerk, legden de netwerktarieven vast, keurden deze tarieven goed of bepaalden op zijn minst de methoden hoe deze tarieven door de netbeheerders mochten berekend worden. Naast deze functies hadden de regulatoren ook enkele verantwoordelijkheden. Ze moesten niet-discriminatie verzekeren, zorgen voor een effectieve concurrentie en voor een efficiënt functioneren van de markt. Met andere woorden, de hoofdverantwoordelijkheid voor het slagen van een Europese competitieve interne elektriciteitsmarkt kwam bij de nationale regulatoren te liggen. Voor uitoefening van deze verantwoordelijkheden had de regulator enkele minimumvereisten zoals het toezicht over: (1) het management en de allocatie van interconnectiecapaciteit, (2) mechanismen die handelen rond congestie, (3) de tijd die nodig is voor transmissie, distributie, connectie en herstellingen, (4) publicatie van belangrijke informatie, (5) op het ontvlechten van de boekhouding om te verzekeren dat er geen kruissubsidies zijn tussen productie, transmissie, distributie en leveringsactiviteiten, (6) het aansluiten van nieuwe producenten, (7) algemeen toezicht over de transmissienet- en distributienetbeheerders en (8) toezicht op het niveau van transparantie en competitie. Tot slot bleef de regulator ook het orgaan dat moest bemiddelen en beslissen bij betwistingen. Voor de

¹⁹ CAMERON, *Legal aspects of EU energy regulation*, 11.

²⁰ CAMERON, *Competition in energy markets*, 139.

coördinatie tussen de nationale regulatoren werd een overkoepelend orgaan gecreëerd, de ERGEG (*European Regulators' Group for Electricity and Gas*)²¹.

De Elektriciteitsrichtlijn van 2003 liet ditmaal geen optie tot verschillende tijdsplanningen toe. Op 1 juli 2004 werd verwacht dat alle niet gezinshuishoudingen waren geliberaliseerd en dat vanaf 1 juli 2007 alle consumenten van de lidstaten moesten geliberaliseerd zijn (art. 21). Wat de productie betrof werd de aanbestedingsprocedure enkel nog toegelaten indien de vergunningsprocedure te weinig productiecapaciteit voorzag om de voorzieningszekerheid te waarborgen (art. 7). Daarnaast bevatte de Richtlijn ook bepalingen over verplichtingen betreffende openbare dienstverlening, consumentenbescherming, potentieel misbruik van openbare dienstverplichtingen, directe verbindinglijnen en uitzonderingen op de bepalingen. Hier wordt echter niet verder op ingegaan, daar deze bepalingen niet relevant zijn voor het onderzoek.

1.2.3. Het TEN programma en Verordening (EG) nr. 1228/2003²²

Naast een Elektriciteitsrichtlijn kwam er in 2003 ook een Elektriciteitsverordening, een technisch document dat verband hield met het Trans Europese Netwerken (TEN) programma. Dit programma was opgenomen in het Verdrag van Maastricht (1992), maar was niet specifiek gericht op het voorzien van extra capaciteit in de handel voor elektriciteit. Het was een algemeen programma ter ondersteuning van de transport- telecommunicatie- en de energiesector opdat er een open en competitieve interne Europese markt zou kunnen ontstaan. Voor elektriciteit had het programma tot doel extra netwerk- en interconnectiecapaciteit te voorzien opdat meer handel (en dus concurrentie) tussen de lidstaten mogelijk zou zijn. Onder impuls van dit plan werden en worden er interconnectors gebouwd tussen Europese lidstaten, voor een betere transportering van elektriciteit²³. De Verordening moest, net als het TEN programma, bijdragen tot een verhoging van de handel in elektriciteit tussen de lidstaten, omdat deze in de EU nog altijd zeer laag was.

De Verordening heeft vooral tot doel enerzijds de condities voor grensoverschrijdende handel te verbeteren door het harmoniseren van de nationale netwerkstarieven. Het was immers verantwoord dat een nationaal netwerk kosten aanrekende voor het transport van elektriciteit,

²¹ CAMERON, *Competition in energy markets*, 144-147.

²² Verordening (EG) Nr. 1228/2003 van het Europees Parlement en de raad van 26 juni 2003, betreffende de voorwaarden voor toegang tot het net voor grensoverschrijdende handel in elektriciteit.

²³ MARQUIS, *Introducing free markets and competition to the electricity sector in Europe*, 33-34.

maar de basisprincipes voor de berekeningen van deze kosten moesten tussen de landen gelijk zijn, anders zorgde dit voor concurrentievoordelen die de vrije handel konden verstoren. Daarom legde de Verordening een uniforme methode ter berekening van deze kosten vast. Anderzijds was het van belang dat de allocatie van de interconnectiecapaciteit aan marktoperatoren maximaal was en op transparante en niet-discriminatoire regels berustte (art. 1). Ook in het geval van congestie, namelijk een situatie waarin een interconnectie die nationale transmissienetwerken verbindt, niet kon voorzien in alle stromen die gevraagd werden door marktparticipanten, werden er transparante en niet-discriminatoire principes opgesteld om deze problemen op te lossen (art. 6). De Verordening bevat daarnaast ook nog diverse andere bepalingen, zoals de bouw van nieuwe interconnectoren of gebruik van de richtsnoeren, maar hier wordt niet dieper op ingegaan²⁴.

1.2.4. Besluit

Zoals al in de inleiding werd besproken, lag de kern van de liberalisering in het scheiden van productie en levering van transmissie en distributie samen met het ontvlechten van de verticaal geïntegreerde bedrijven. Daarbij is het garanderen van TPA noodzakelijk opdat er nieuwe spelers op de markt zouden komen. Voor een goede controle van dit alles dienden nationale regulatoren opgericht te worden.

De ontvlechting van verticaal geïntegreerde bedrijven is belangrijk in het uitsluiten van oneerlijke concurrentie. Zoniet zouden bedrijven die het beheer hebben over zowel productie als transmissie, eerst hun stroom kunnen vervoeren en dan pas die van andere producenten. De ontvlechting is echter niet absoluut, want er is geen scheiding van eigenaarschap. Vandaar het belang van een sterke regulator die moet toezien opdat alles eerlijk verloopt. Deze regulator speelt een cruciale rol in de liberalisering. Een competitieve markt vereist immers een goede en duidelijke regelgeving om te kunnen ontwikkelen. De Europese Commissie zette de richtlijnen uit, maar de concrete realisering van een goed werkend Europese vrije elektriciteitsmarkt is vooral een verantwoordelijkheid van de lidstaten, die hiervoor mede moeten zorgen via hun nationale regulatoren.

De opvolging van de realisatie van een interne competitieve Europese elektriciteitsmarkt gebeurt door de Europese Commissie, de ERGEG en het Regelgevend Forum voor Elektriciteit van Florence. Dat laatstgenoemde orgaan bestaat uit de vertegenwoordigers van

²⁴ Indien de lezer meer wenst te weten over de wettelijke organisatie van de internationale handel van elektriciteit verwijs ik hem door naar Verordening (EG) nr. 1228/2003 op onderstaand adres: < <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003R1228:20061201:NL:PDF> >

alle partijen, zijnde de Europese Commissie, het Europees Parlement, de nationale overheden, de producenten, de netwerkexploitanten en de consumenten. Het Forum heeft tevens als taak het vinden van oplossingen voor mogelijke problemen²⁵.

1.3. De ongelijkmatige liberalisering van de elektriciteitsmarkt binnen Europa

In dit onderdeel bespreken we de liberalisering van de Europese markt in verschillende lidstaten. Dit om aan te tonen dat de liberalisering vrij ongelijkmatig verliep

1.3.1. Het Verenigd Koninkrijk

De Europese liberalisering van de elektriciteitsmarkt begon in het Verenigd Koninkrijk, waar de elektriciteitsmarkten van Engeland en Wales vanaf 1990 werden geliberaliseerd voorafgaand aan de Europese Richtlijnen. In Engeland en Wales was de productie al gescheiden van transmissie, distributie en levering en deze traditie werd verder gezet. De twee belangrijkste producenten van elektriciteit, Power Gen en National Power werden geprivatiseerd, net zoals de leveranciers van elektriciteit, de *Regional Electricity Companies* (REC's). Slechts beperkte integratie werd toegelaten tussen de producenten en de leveranciers. De transmissie werd beheerd door de *National Grid Company* (NGC) die een holding structuur kreeg. De REC's kregen aandeel in de NGC, maar onvoldoende om beslissingen te beïnvloeden. De distributie bleef een regionaal monopolie en voor controle en toezicht werd een regulator opgericht. Competitie werd geleidelijk aan toegelaten in Engeland en Wales. De gebieden waar de REC's een monopolie hadden op de verkoop van elektriciteit, moesten vijftien procent vrijhouden voor competitie. Deze opening werd twee keer vergroot en was in 1992 volledig.²⁶ In mei 1999 werd de Britse markt volledig opengemaakt voor concurrentie²⁷.

Belangrijk resultaat in de liberalisering was een sterke stijging van bedrijven die elektriciteit produceerden, maar de opening van de elektriciteitsmarkt in het Verenigd Koninkrijk betekende ook het begin van een continue integratie van energiebedrijven. Producenten integreerden met REC's (bvb. National Power kocht Yorkshire Electricity) of REC's integreerden met producenten (bvb. Scottish and Southern Energy). Bovendien kwamen REC's in handen van buitenlandse energiebedrijven (bvb. Electricité de France kocht London

²⁵ HOON, *De liberalisering van de Europese energiemarkt*, 55.

²⁶ GREEN, "Electricity liberalisation in Europe", 2536.

²⁷ FLORIO, "Electricity prices as signals for the evaluation of reforms", 5.

Electricity). Midden 2003 had het Verenigd Koninkrijk zes grote elektriciteitsaanbieders, allen verticaal geïntegreerd en de helft van hen was eigendom van buitenlandse energiegroepen. Daarbij hadden alle overblijvende onafhankelijke producenten financiële problemen, dat kon leiden tot hun overname²⁸.

1.3.2. Frankrijk

Frankrijk kende voor de liberalisering een genationaliseerde gecentraliseerde elektriciteitssector. Het staatsbedrijf Electricité de France (EDF) had het Franse monopolie van productie tot levering van elektriciteit aan de Franse consument. Frankrijk kende een zeer late liberalisering, die ook zeer stapsgewijs ingevoerd werd. Pas in 2000 werd een wet goedgekeurd waarbij de Europese Richtlijn van 1996 werd opgenomen. Binnen deze hervorming werd een regulator, *Commission de Régulation de l'Énergie*, opgericht die moest toezien op de hervorming²⁹. De hervorming leidde echter tot weinig verandering, de Richtlijnen werden immers minimaal toegepast. De Franse elektriciteitsmarkt bleef voor het overgrote deel in handen van EDF, die in alle stadia bleef opereren. Op het gebied van productie verkocht EDF jaarlijks 6000 MW om concurrentie mogelijk te maken³⁰. Transmissie in Frankrijk, verzorgd door *Réseau de Transport Électrique*, bleef een (onafhankelijk werkende) divisie van EDF en EDF behield ook de concessies voor het Franse distributienetwerk, dat voor het overgrote deel genationaliseerd was³¹. Door deze late opening kwam op de Franse markt slechts een heel klein deel in handen van andere elektriciteitsproducenten, terwijl EDF zijn monopolie behield en ervan kon profiteren om zich in buitenlandse markten te profileren die al geopend waren. Door deze late opening kunnen we in Frankrijk nog altijd gerust spreken van een quasi-monopolie van EDF.

1.3.3. Duitsland

Duitsland kende voor de liberalisering een complexe structuur van zijn elektriciteitssector. In tegenstelling tot Frankrijk, had niet één bedrijf een nationaal monopolie, maar waren er verscheidene regionale monopolies. De Duitse elektriciteitsmarkt was in de eerste plaats verdeeld onder acht verticaal geïntegreerde regionale elektriciteitsbedrijven (de *Verbundunternehmen*), die onderling verbonden waren via hun kapitaalstructuur (het *Verbundgesellschaft*). De drie grootste waren RWE Energie AG, PreussenElektra AG

²⁸ GREEN, "Electricity liberalisation in Europe", 2538.

²⁹ FLORIO, "Electricity prices as signals for the evaluation of reforms", 7.

³⁰ JAMASB, *Electricity market reform in the European Union*, 12.

³¹ CAMERON, *Legal aspects of EU energy regulation*, 125.

(VEBA) en Bayernwerk AG (VIAG). De acht Verbundunternehmen produceerden bijna alle elektriciteit voor publiek gebruik in Duitsland. Ze waren in het bezit van het ganse Duitse transmissienet, controleerden het grootste deel van het distributienet en leverden elektriciteit bij de meeste consumenten. Er waren echter wel grote verschillen tussen deze acht bedrijven onderling. Zo zorgde Berliner Kraft und Licht AG voor de regio Berlijn van productie tot levering bij bijna alle consumenten, terwijl Bayernwerk AG voor de regio Beieren vooral indirect leverde, namelijk aan kleinere regionale en lokale elektriciteitsbedrijven. Deze kleinere regionale en lokale elektriciteitsbedrijven hadden monopolies voor hun regio's. Er waren een tachtigtal kleinere regionale elektriciteitsbedrijven die vooral stroom kochten van de grote acht en slechts beperkt zelf produceerden. Ze beheerden het distributiesysteem van hun regio en leverden ofwel direct aan de consument of indirect aan de lokale elektriciteitsbedrijven, een negenhonderd in totaal. Deze distribueerden en leverden dikwijls niet meer dan voor één of enkele gemeenten³². In 1998 werd in Duitsland de Elektriciteitsrichtlijn 96/92/EG via wet opgenomen en zo liberaliseerde Duitsland in één stap zijn elektriciteitsmarkt, waarbij elke consument zijn eigen leverancier mocht kiezen. Deze leverancier kon zowel één van de grote acht, een regionaal elektriciteitsbedrijf, een lokaal elektriciteitsbedrijf of een internationaal elektriciteitsbedrijf zijn³³. Het transmissienet bleef eigendom van de Verbundunternehmen, maar het moest wel afzonderlijk beheerd worden. Opvallend is dat deze zelf de tarieven van gebruik van het transmissienet mochten blijven bepalen net zoals de voorwaarden om een derde partij toegang te verlenen tot het netwerk. Voor het distributienet gold hetzelfde, daar Duitsland koos voor een genegotieerde TPA en geen onafhankelijke regulator aanstelde. Controle viel rechtstreeks onder de publieke administratie, met als gevolg dat de Duitse netwerktarieven grotendeels onveranderd bleven en bij de hoogste lagen van Europa³⁴. De genegotieerde TPA diende echter na de tweede Elektriciteitsrichtlijn ongedaan gemaakt en vervangen te worden door een gereguleerde TPA. Eveneens diende er een onafhankelijke regulator opgericht te worden, deze kwam er uiteindelijk pas in 2005, met de oprichting van het *Bundesnetzagentur*³⁵. Met de liberalisering van de Duitse elektriciteitsmarkt begon zich, net zoals in het Verenigd Koninkrijk, een integratie van elektriciteitsbedrijven voor te doen. Een golf van fusies en overnames kondigde zich aan naast participatieverschuivingen, joint ventures en samenwerkingscontracten. Met de belangrijkste fusie in 2000, tussen de twee grootste Duitse

³² BRIEL, *De liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt: case Duitsland*, 9-17.

³³ FLORIO, "Electricity prices as signals for the evaluation of reforms", 7.

³⁴ JAMASB, *Electricity market reform in the European Union*, 13.

³⁵ "energimarknadsinspektionen", website geconsulteerd op 9 mei 2008.

elektriciteitsbedrijven PreussenElektra AG en Bayernwerk AG tot E.ON Energie AG, als gevolg van de fusie tussen de concerns VEBA en VIAG³⁶.

1.3.4. De Scandinavische landen

De Scandinavische landen dienen ten slotte als voorbeeld hoe de verschillende nationale Europese elektriciteitsmarkten moesten integreren. Want tot nu toe is de handel in elektriciteit vooral een nationale aangelegenheid gebleven³⁷. Noorwegen (geen EU lidstaat) volgde als eerste het voorbeeld van het Verenigd Koninkrijk en liberaliseerde zijn markt in 1991. Het voornaamste verschil echter met het Verenigd Koninkrijk was dat de elektriciteitsbedrijven niet geprivatiseerd werden, maar in publieke handen bleven. De andere Scandinavische landen kozen ervoor om te hervormen volgens het Noorse model en integreerden met de Noorse markt. Productie werd uitgevoerd door bedrijven die bezit waren van de nationale overheden of van lokale overheden. Enkel in Finland werd de belangrijkste elektriciteitsproducent gedeeltelijk geprivatiseerd, de meeste aandelen bleven echter in handen van de staat. Transmissie werd in alle landen onafhankelijk, enkel distributie was in Finland en Noorwegen nog niet volledig ontvlochten. Tevens was de levering in alle landen volledig opengemaakt voor concurrentie. Ook was er in al deze landen een regulator opgericht, die opvallend genoeg niet de prijzen bepaalde van transmissie en distributie, maar enkel tussenkwam in het geval van een klacht.

Het belangrijkste echter is dat de vier landen sterke internationale connecties hadden. De hoeveelheden elektriciteit die van het buitenland konden geleverd worden waren minstens tien procent van de nationale capaciteit van elk van deze landen³⁸. Dit impliceert dat een sterke internationale concurrentie tussen deze landen op het gebied van levering van elektriciteit mogelijk is. De Scandinavische landen zijn (voorlopig) de enige landen waar de elektriciteitsbedrijven onderling op een internationale interne elektriciteitsmarkt kunnen concurreren. In de andere Europese landen is dit voorlopig niet mogelijk. Er komt voorlopig enkel serieuze internationale concurrentie op een nationale markt wanneer een buitenlandse energiegroep een nationale speler overneemt. De voornaamste reden hiervoor is dat de bestaande interconnectiecapaciteiten tussen de Europese lidstaten voorlopig nog onvoldoende

³⁶ “Wikipedia”, website geconsulteerd op 5 april 2008.

³⁷ JAMASB, *Electricity market reform in the European Union*, 15.

³⁸ THOMAS, “Electricity industry reforms in smaller European countries and the Nordic experience”, 796-797.

zijn om internationale concurrentie toe te laten, terwijl die in Scandinavië er al op waren voorzien³⁹.

1.3.5. Besluit

Door de bestudering van enkele Europese landen kunnen we duidelijk stellen dat de Europese elektriciteitssector voor de liberalisering zeer gedifferentieerd was. Maar ook na de liberalisering blijven er grote verschillen tussen de lidstaten. Met aan de ene kant van het spectrum een grote internationale concurrentie binnen de Scandinavische landen en aan de andere kant van het spectrum een Frans quasi-monopolie waar concurrentie zeer beperkt blijft. Één trend steekt echter overal tussenuit, namelijk die van fusies, overnames en participaties van en door elektriciteitsbedrijven, zowel nationaal als internationaal.

1.4. De Europese elektriciteitsmarkt: van nationale monopolies tot een Europees oligopolie?

1.4.1. Fusies, overnames en participaties over de ganse Europese markt

We hadden al in het vorige hoofdstuk enkele voorbeelden gegeven van fusies en overnames binnen de elektriciteitssector. In het Verenigd Koninkrijk waren er zowel verticale als horizontale integraties omdat daar een scheiding bestond tussen productie en levering. Op het Europese vasteland was vooral sprake van horizontale integratie, omdat daar de elektriciteitsbedrijven meestal al verticaal geïntegreerd waren⁴⁰. Binnen deze horizontale integratie kunnen we twee soorten van fusies, overnames en participaties onderscheiden, namelijk nationale en internationale.

Nationale fusies, overnames en participaties gebeurden vooral in de eerste jaren na de opening van de elektriciteitsmarkten in Europa, gevolgd door internationale fusies en overnames. We illustreren dit met een duidelijk voorbeeld. Al in 1998 werd besloten dat verschillende Duitse regionale elektriciteitsbedrijven met PreussenElektra AG als hoofdaandeelhouder, gingen fuseren. Deze waren Hastra AG, EVM AG, Landesversorgung Niedersachsen AG en Überland-Zentrale Helmstedt AG. Daarnaast fuseerde ook een andere groep regionale elektriciteitsbedrijven met PreussenElektra als hoofdaandeelhouder, namelijk HEVAG, EMO, OSE en MEVAG⁴¹. In 2000 fuseerden de megaconcerns VEBA en VIAG, eigenaars van

³⁹ JAMASB, *Electricity market reform in the European Union*, 8.

⁴⁰ GREEN, "Electricity liberalisation in Europe", 2538.

⁴¹ BRIEL, *De liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt: case Duitsland*, 83-84.

PreussenElektra en Bayernwerk, waardoor PreussenElektra AG met Bayernwerk AG fuseerde om het tweede grootste energiebedrijf te worden in Duitsland, E.ON Energie AG. Waarna E.ON zich op de internationale markt begon te richten. Zo nam het onder andere Sydkraft in Zweden en PowerGen in het Verenigd Koninkrijk over. In 2003 stortte E.ON zich zelfs op de gasmarkt, nam het Ruhrgas over en participeerde het in Gazprom⁴².

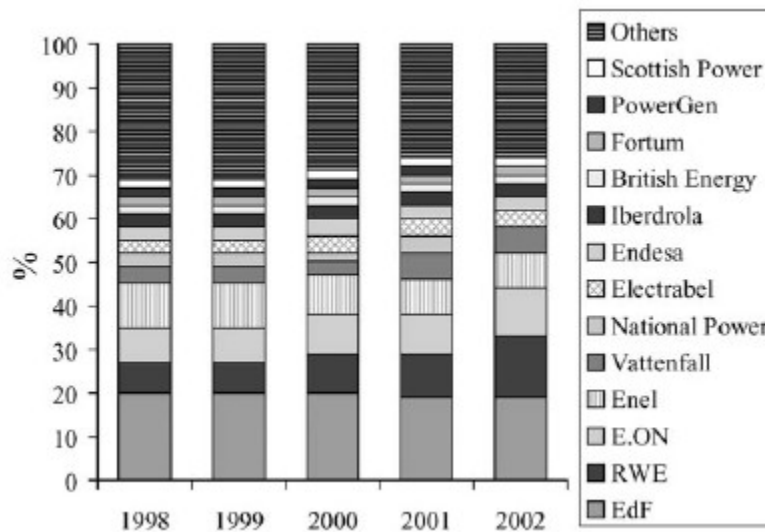
Het voorbeeld van E.ON staat niet alleen, overal in Europa deed dit fenomeen zich voor. Nationale energiegroepen verstevigden zich eerst op hun nationale markt waarna ze internationaal verder groeiden om nieuwe markten aan te boren. In Frankrijk lag de situatie anders en het land kende een andere evolutie. EDF, dat geen concurrentie op de nationale markt had, kon zich onmiddellijk profileren op de internationale markt. Het nam energiebedrijven over, fuseerde of participeerde met energiebedrijven over gans Europa, zowel in de gas- als de elektriciteitssector. Op de Duitse, Italiaanse en Britse markt is EDF zelfs al één van de sleutelspelers geworden⁴³.

Sinds de liberalisering is de trend in Europa duidelijk, elektriciteitsbedrijven worden steeds groter, dit vooral ten koste van de kleinere, die door de grotere worden opgeslorpt. In 2002 hadden grote energiegroepen als EDF, RWE, E.ON, Enel en Vattenfall al meer dan vijftig procent van het marktaandeel van de Europese elektriciteitsmarkt in handen en dit is wellicht de laatste jaren, rekening houdend met bijkomende fusies, overnames en participatie, alleen maar toegenomen (figuur 1).

⁴² “Wikipedia”, website geconsulteerd op 5 april 2008.

⁴³ “EDF”, website geconsulteerd op 6 april 2008.

Figuur 1: Marktaandeel in Europese elektriciteit

Bron: GREEN, "Electricity liberalisation in Europe", 2539.

De reden waarom de elektriciteitsbedrijven zich concentreren heeft alles te maken met de noodzaak om zich beter te beschermen tegen concurrentie. Elektriciteit is een homogeen product, waardoor de prijs zeer belangrijk wordt. Het is dus van belang de prijs laag te houden en dit door de kosten te drukken. Door het fusioneren creëren de bedrijven kostenvoordelen. Ten eerste kan elektriciteit, door op grotere schaal te produceren, op een goedkopere manier geproduceerd worden. Ten tweede kan door het samenvoegen van bedrijfseenheden op een efficiëntere manier geproduceerd worden. Ten derde impliceert de bouw van extra productiecapaciteit zware investeringen en een groot risico, deze kunnen beter gedragen worden door een grotere kapitaalstructuur. Ten slotte is het voor het aanboren van nieuwe markten goedkoper om bestaande elektriciteitsbedrijven over te nemen, daar deze kennis hebben over de markt en de nodige infrastructuur bezitten.

Fusies en overnames zijn op zich natuurlijk niet slecht en werken zelfs meestal concurrentiebevorderend. Maar het gevaar schuilt erin dat hierdoor de elektriciteitsbedrijven te groot worden en zodoende een te grote macht verwerven op de markt. Indien er nog maar enkele elektriciteitsaanbieders overschieten ontstaat er een oligopolie. De Europese elektriciteitsmarkt is hier sterk naar aan het evolueren en in vele lidstaten is een oligopolie al een feit. Het gevaar bij een oligopolie is dat in het slechtste geval de oligopolisten de Europese markt verdelen en nog maar weinig drang vertonen om te concurreren. Dan dreigt de liberalisering een maat voor niets te zijn geweest, want dan kunnen consumenten enkel nog

kiezen voor enkele elektriciteitsleveranciers die ongeveer dezelfde prijs hanteren. Europa moet hier beducht voor zijn en er voor zorgen dat er voldoende spelers op de markt aanwezig blijven en dat deze onderling concurrentie voeren om ten alle kosten te vermijden dat enkele elektriciteitsgiganten de Europese markt volledig gaan domineren.

1.4.2. De Europese Commissie tegenover fusies, overnames en participaties

De Europese Unie beschermt zich tegen fusies en overnames via de concurrentiewetgeving van de Europese Gemeenschap. Deze machtigt immers de Europese Commissie om op te treden tegen kartelvorming en het misbruiken van dominante posities, het superviseren van staatshulp en het controleren van fusies⁴⁴. Concurrentie moet binnen de geliberaliseerde markten telkens gevrijwaard worden. Fusies en overnames die zouden leiden tot de creatie van zogenaamde nationale kampioenen worden door de Europese Commissie niet toegelaten. Een belangrijke weigering door de Europese Commissie was de gezamenlijke overname van Gas de Portugal (GDP), de belangrijkste gasoperator van het land, door Energias de Portugal (EDP), het grootste elektriciteitsbedrijf en vroegere monopolist, en ENI (Italiaanse olie en gasmultinational). De overname zou zowel voor EDP als voor ENI hun positie op de Portugese markt te zeer versterken en hun een te dominante positie geven, waardoor de overname niet werd goedgekeurd⁴⁵. Een weigering zoals deze is echter zeldzaam, de Europese Commissie zal eerder voorwaarden stellen aan een fusie of overname in plaats van deze te verbieden. Zo moesten ENEL en Acciona bij de overname van het Spaanse Endesa een deel van het verworven Endesa verkopen aan E.ON, die ook een bod op Endesa had gedaan⁴⁶. De Europese Commissie staat echter niet alleen in het controleren van deze fusies en overnames, ook de nationale overheden van de lidstaten spelen hierin een rol samen met de nationale regulatoren.

1.5. De voorlopige resultaten van de liberalisering van de elektriciteitsmarkt

We hebben gezien dat in de besproken landen de bepalingen van de Richtlijnen bij de Europese lidstaten zijn ingevoerd. Het gewenste resultaat is echter uitgebleven, van een interne Europese elektriciteitsmarkt is voorlopig nog geen sprake. De markten blijven nationaal gericht, hoewel hier langzaam verandering aan het komen is. Zo begint onder meer

⁴⁴ CAMERON, *Competition in energy markets*, 51.

⁴⁵ ROGGENKAMP, *Energy Law in Europe*, 282.

⁴⁶ "Wikipedia", website geconsulteerd op 5 april 2008.

het Noorden en Noordoosten van Duitsland steeds meer geïntegreerd te geraken met de Scandinavische landen. Dit deels door de overnames en expansies van Scandinavische elektriciteitsbedrijven, waaronder Vattenfall, het grootste Zweedse elektriciteitsbedrijf, dat onder meer drie Duitse *Verbundunternehmen* overnam en ondertussen de derde grootste elektriciteitsgroep van Duitsland is geworden⁴⁷.

De Europese Unie geloofde dat door de vrijmaking van de elektriciteitsmarkt, er voordelen zouden ontstaan op het gebied van de prijs. We bestuderen nu of dit ook werkelijk gebeurd is. Massimo Florio⁴⁸ onderzocht de evolutie van de elektriciteitsprijzen van vier belangrijke Europese lidstaten: Duitsland, Frankrijk, Italië en het Verenigd Koninkrijk voor de periode 1985 en 1997. Dus voor drie van de vier landen voor de liberalisering. Voor het Verenigd Koninkrijk, dat liberaliseerde vanaf 1991 was er een daling van 34% voor industriële gebruikers en 15% voor huishoudens. In Frankrijk daalde de prijs voor industriële gebruikers met 30%, terwijl dat voor de huishoudens met 25%. In Italië daalden de prijzen voor industriële gebruikers ongeveer 25% en voor de huishoudens 10%. Duitsland kende voor 1995-1997 een prijsdaling van 30% voor industriële gebruikers en een prijsdaling van 12% voor de huishoudens. We kunnen uit deze gegevens alvast stellen dat door de opening van de Britse markt, er wel prijsdalingen waren, maar niet significant sterker dan deze in de andere bestudeerde landen. Een belangrijke mededeling dat de auteur in dit werk stelt was dat de prijzen van de inputs, de primaire energiebronnen, voor elektriciteitsproductie daalden⁴⁹

Wim de Hoon bestudeerde in zijn thesis de elektriciteitsprijzen aan de hand van de statistieken van Eurostat voor de periode 1995 tot 2005⁵⁰. Hij kwam tot de bevinding dat er in de eerste tien jaar na de uitvaardiging van de eerste elektriciteitsrichtlijn een daling was van de prijzen, maar dat deze geleidelijk aan terug stegen zodoende dat het effect van de daling opnieuw was weggewerkt. Volgens hem was één van de redenen voor de stijging van de elektriciteitsprijzen te verklaren door de toenemende prijzen van de primaire energiebronnen⁵¹.

Bekijken we hierbij de recentste cijfers van Eurostat voor de periode januari 2006 tot januari 2007, dan stegen de elektriciteitsprijzen in Europa gemiddeld 9%, zowel voor de industriële

⁴⁷ GREEN, "Electricity liberalisation in Europe", 2539.

⁴⁸ FLORIO, Massimo, "Electricity prices as signals for the evaluation of reforms: an empirical analysis of four European countries", *International review of applied economics*, vol. 21, nr. 1, 1-27, januari 2007.

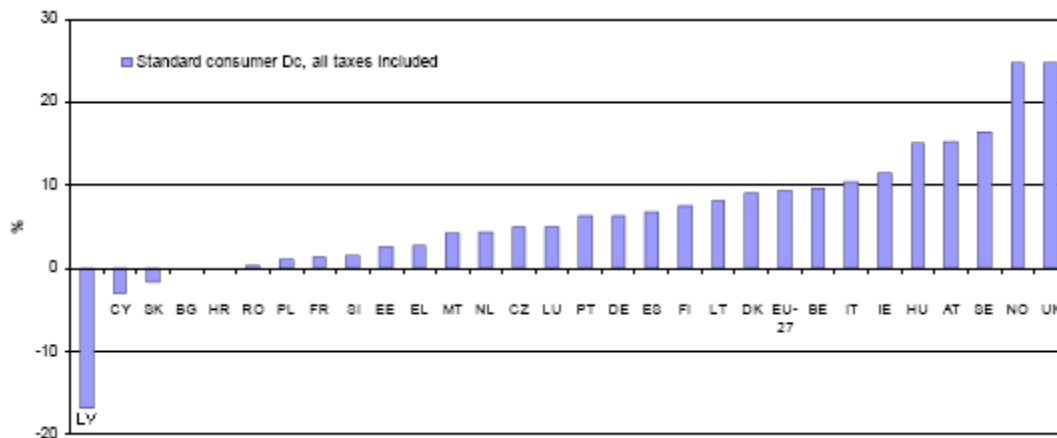
⁴⁹ FLORIO, "Electricity prices as signals for the evaluation of reforms", 11-13.

⁵⁰ HOON, Wim de, *De liberalisering van de Europese energiemarkt: een weergave van de situatie voor de verschillende energiebronnen*, Universiteit Antwerpen, onuitgegeven proefschrift, 2006.

⁵¹ HOON, *De liberalisering van de Europese energiemarkt*, 58.

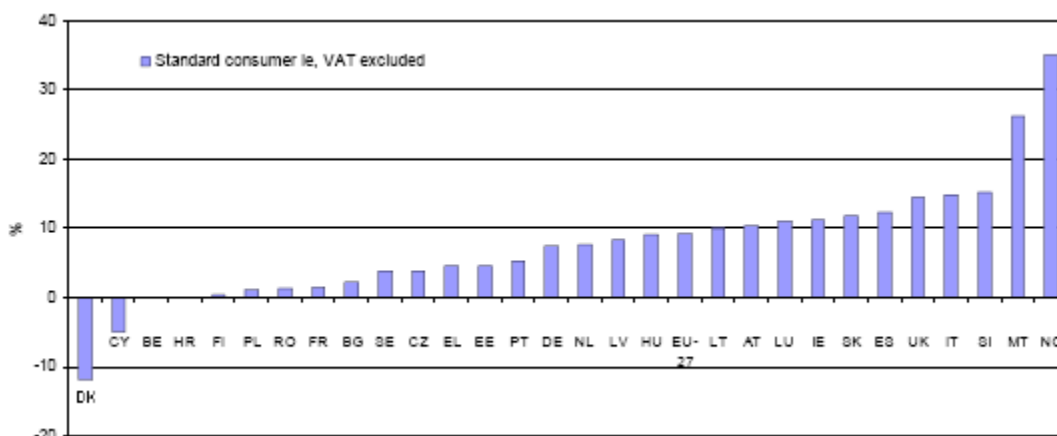
gebruikers als de huishoudens⁵² (figuur 2 en 3).

Figuur 2: Evolutie van de prijzen van elektriciteit voor huishoudens

Bron: GOERTEN, *Statistics in focus: environment and energy*, 1.

Figuur 3: Evolutie van de prijzen van elektriciteit voor industriële verbruikers

Bron: GOERTEN, *Statistics in focus: environment and energy*, 1.

Opnieuw spelen hier de stijging van de prijzen van de primaire energiebronnen een belangrijke rol, een externe factor waartegen een geliberaliseerde elektriciteitsmarkt zelf weinig aan kan veranderen. Hoofdrede voor de sterke stijging van de energieprijzen is immers de sterk stijgende vraag voor deze grondstoffen in de nieuwe opkomende industrielanden, China en India. De enige remedie hiertegen is dat men meer met kernenergie kan produceren of met hernieuwbare energiebronnen. Deze productiemethoden zijn immers

⁵² GOERTEN, *Statistics in focus: environment and energy*, 80-2007.

onafhankelijk van de prijzen van de primaire energiebronnen. Zo stegen de prijzen in Frankrijk (FR), een land dat vooral met kernenergie elektriciteit produceert, veel minder als het Europees gemiddelde (EU 27).

Tegenover het verzekeren van de bevoorrading stond naast genoemde voordelen in punt 1.1., echter veel scepsis. Zo stelden tegenstanders dat de zoektocht van bedrijven naar korte termijn winsten een bedreiging vormde voor de beveiliging van de bevoorrading. Hierbij werden de elektriciteitscrisisen in Californië (VS) als voorbeeld gegeven. In Californië ontstonden na de liberalisering tekorten aan transmissie en productiecapaciteit, was er een gevaar van black outs en stegen de prijzen enorm. Deze problemen hebben zich echter in Europa niet voorgedaan sinds de liberalisering. Tevens blijkt uit een studie van het UCTE (*Union for the Coordination of Transmission of Electricity*), de associatie van Europese transmissienetbeheerders, dat er tot 2010 een voldoende veiligheidsmarge is. Tussen 2010 en 2015 dreigt er een risico op storingen te ontstaan, indien geen nieuwe investeringen komen in de productie. De UCTE schat dat er zo een extra tien gigawatt aan productiecapaciteit moet bijkomen⁵³. Voor de beveiliging van bevoorrading halen we ook opnieuw het belang van de internationale interconnectoren aan, die onder het TEN programma werden ontwikkeld en die mee moeten instaan voor een constante bevoorrading van elektriciteit. Deze lopen echter achterstand op door problemen met het verkrijgen van goedkeuring door de plaatselijke autoriteiten⁵⁴.

Wat het milieu betreft streeft de Commissie er vooral naar om de Kyoto normen te halen. Belangrijk is dat er zo weinig mogelijk elektriciteit wordt geproduceerd met de vervuilende olie- en steenkoolcentrales. Daarnaast zijn er vooral inspanningen om meer met hernieuwbare energie elektriciteit op te wekken. De productie via deze energiebron steeg sterk de laatste jaren, zelfs met meer dan 20% in 2003 en 2004⁵⁵. Het betreft voornamelijk de productie via windturbines. In de Elektriciteitsrichtlijnen wordt eveneens elektriciteit afkomstig van hernieuwbare energiebronnen bevoordeeld. Zo worden de transmissienetbeheerders en de distributienetbeheerders opgedragen om elektriciteit afkomstig van hernieuwbare energiebronnen voorrang te geven op de andere (art. 11 Richtlijn 2003).

⁵³ UCTE, *Annual Report, 2005*, 23.

⁵⁴ UCTE, *Annual Report, 2005*, 26.

⁵⁵ UCTE, *Annual Report, 2004*, 24

2. De vrijmaking van de elektriciteitsmarkt in België

2.1 De Belgische elektriciteitsmarkt voor de liberalisering

Tot de vrijmaking werd in België de elektriciteitsmarkt bepaald door de wet van 10 maart 1925 op de elektriciteitsvoorziening⁵⁶. Deze wet splitste de elektriciteitsmarkt op in twee delen naargelang het verbruik. Voor het kleine verbruik was de levering van elektriciteit een monopolie voor de gemeenten. Voor het grote verbruik mochten de afnemers kiezen of ze voor een gemeentelijk elektriciteitsbedrijf kozen of voor een ander elektriciteitsbedrijf. De wet stelde op die manier de gemeenten centraal in de elektriciteitsvoorziening, aangezien zij de enigen waren die de gezinnen van stroom mochten voorzien. Aldus verkregen de gemeenten ook het monopolie op de distributie van elektriciteit. Tevens maakte de wet van 1 maart 1922 (de eerste intercommunalewet) het mogelijk dat deze gemeenten zich konden verenigen voor het algemeen nut⁵⁷. Dit leidde tot de oprichting van intercommunales die voor bepaalde gebieden in België het monopolie hadden voor de distributie en levering van elektriciteit. Deze intercommunales konden ofwel enkel samengesteld zijn uit gemeenten (een zuivere intercommunale) of ze konden bestaan uit gemeenten en private elektriciteitsbedrijven (een gemengde intercommunale). Deze laatste zouden gaandeweg de bovenhand halen in België. Naast hun monopolies op de distributie en de levering van elektriciteit konden de intercommunales ook elektriciteit produceren en de transmissie verzorgen.

De talrijke private elektriciteitsbedrijven konden enkel elektriciteit leveren aan de grote afnemers. Wel hadden ze aandeel in de meeste intercommunales waar ze het grootste deel van de winst van de elektriciteitsverkoop opstreken, dit omdat vooral zij de inrichting van de distributie financierden⁵⁸. Ook de transmissie en de productie van elektriciteit was grotendeels in hun handen. Voor de transmissie was wel een Maatschappij voor de coördinatie van de productie en het transport van elektrische energie opgericht (CPTE), maar deze zorgde enkel voor de coördinatie. Het beheer en het onderhoud van de netten bleef in handen van de elektriciteitsbedrijven⁵⁹.

⁵⁶ DERIDDER, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, 9.

⁵⁷ DERIDDER, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, 19.

⁵⁸ BRION, *Tractebel 1895-1995*, 206.

⁵⁹ "Elia", website geconsulteerd op 27 april 2008.

Na de Tweede Wereldoorlog zou in tegenstelling tot in Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk de elektriciteitssector in België niet genationaliseerd worden. België koos een eigen weg voor de heropbouw en de latere economische uitbouw van het land via het sociaal overlegmodel. Dit hield een samenwerking in tussen de sociale partners, namelijk de vertegenwoordigers van de vakbonden en van het patronaat met bemiddeling van de overheid. Ook de elektriciteitssector werd aan dit sociaal overlegmodel onderworpen. Via het Controlecomité voor elektriciteit en gas kregen de sociale partners recht op het toezicht en de controle van de elektriciteitssector. Daarnaast was er ook een Beheerscomité, enkel samengesteld uit de private elektriciteitsproducenten, dat de gehele sector diende te beheren alsof het één grote onderneming was⁶⁰.

De talrijke particuliere elektriciteitsbedrijven bleven voorlopig bestaan, maar verminderden omwille van een concentratiebeweging binnen de sector. Reden hiervoor was de rationalisering van de elektriciteitssector onder impuls van het Controlecomité. Deze laatste wilde immers dat de elektriciteitssector efficiënter zou werken en dat de prijzen zouden dalen en oefende daarom druk uit op het Beheerscomité. Het Controlecomité sloeg in zijn opzet, wat een daling van de inkomsten voor de elektriciteitsbedrijven tot gevolg had. Tevens eiste het Controlecomité dat de elektriciteitsbedrijven productie-eenheden met een groter vermogen zouden installeren, waardoor er hogere kapitalen moesten geïnvesteerd worden. De vereiste prijsverlagingen en de gedwongen grotere productiecentrales leidden tot een golf van fusies en overnames binnen de Belgische elektriciteitssector, bedrijven binnen eenzelfde elektriciteitsholding smolten samen. Door gebruik te maken van de schaalvoordelen van een grotere productiecapaciteit, een grotere afzet en het extra kapitaal om nieuwe efficiëntere productiecentrales te bouwen, konden de prijzen voor elektriciteit dalen⁶¹.

Het gevolg van deze rationalisering en de daarbij horende fusies en overnames was dat er uiteindelijk nog drie grote particuliere elektriciteitsbedrijven overbleven: EBES, Intercom en UNERG. Elk met hun aandeel in de productie, transport en levering van elektriciteit aan industriële gebruikers en hun vertegenwoordiging in de vele gemengde intercommunales. Naast de particuliere elektriciteitsbedrijven waren er ook nog openbare elektriciteitsbedrijven, die verenigd waren in de Samenwerkende Vennootschap voor Productie van Elektriciteit (SPE). In 1981 werd de elektriciteitssector onder impuls van het sociaal overleg onderworpen

⁶⁰ BRION, *Tractebel 1895-1995*, 185.

⁶¹ BRION, *Tractebel 1895-1995*, 206.

aan een grote hervorming, de “Pax Electrica”⁶². Het was een overeenkomst tussen de particuliere en de openbare elektriciteitsproducenten onder het oog van de regering om verder samen te werken in een goede voorziening van elektriciteit voor België. Hierbij werden de particuliere bedrijven beloond voor hun inspanningen in de elektriciteitsvoorziening en zouden ze grotere inkomsten kunnen opstrijken. In ruil kreeg de openbare sector een groter aandeel in de nieuwe kerncentrales en bestaande elektriciteitsholdings en zou ze participeren in het Beheerscomité. De staat kreeg een afgevaardigde in de directie van de drie particuliere elektriciteitsproducenten. De afgevaardigde had de macht beslissingen die in strijd waren met het energiebeleid van de overheid op te schorten. Het Controlecomité kreeg grotere bevoegdheden, namelijk over de bestemming van de inkomsten en over de investeringsprogramma’s. Tevens bepaalde de overeenkomst dat de staat samen met de particuliere- en de openbare elektriciteitsbedrijven zouden overleggen wanneer er wijzigingen zouden komen in de belastingstelsels of in de rol, de structuur of het beheer van de intercommunales⁶³.

De Pax Electrica werd afgesloten voor een periode van twintig jaar, maar zou, onder impuls van de plannen van de Europese Commissie om de elektriciteitsmarkt te liberaliseren, al in 1990 vervangen worden door een nieuwe pax electrica, waarbij de invloed van Tractebel, een Belgische elektriciteitsholding, een belangrijke rol speelde. Deze vreesde dat de drie Belgische elektriciteitsbedrijven te licht wogen op de beurs en tevens een makkelijke prooi waren voor buitenlandse firma’s. Tractebel wilde alles behalve zijn controle op de Belgische elektriciteitssector verliezen en verhoogde daarom zijn aandeel in de drie Belgische elektriciteitsproducenten, wat een fusie tot gevolg had. België kende van dan af nog slechts één private elektriciteitsproducent, Electrabel. De fusie werd onder bepaalde voorwaarden goedgekeurd door alle belanghebbende partijen in de nieuwe pax electrica. De belangrijkste voorwaarde was dat de capaciteit van SPE telkens zou toenemen, tot 8% in 1995, 12% in 2000 en 15% in 2005, dit door telkens bij de bouw van nieuwe productie-eenheden het aandeel van SPE daarin te verhogen⁶⁴. De nieuwe pax electrica had ook tot doel een Belgische verankering met Electrabel te verzekeren, via het afsluiten van leveringscontracten met de intercommunales en een deelname van deze intercommunales in het kapitaal van Electrabel. De leveringscontracten hadden oorspronkelijk een looptijd van 20 tot 30 jaar, maar stuitten op

⁶² BRION, *Tractebel 1895-1995*, 229.

⁶³ BRION, *Tractebel 1895-1995*, 227-228.

⁶⁴ BRION, *Tractebel 1895-1995*, 309-310.

een neen van de Europese Commissie. Electrabel kreeg uiteindelijk een leveringscontract tot 2011⁶⁵. Wat de transmissie betreft, werd de infrastructuur van 150 kilovolt (kV) tot 380 kV ondergebracht in de vennootschap Gecoli. Deze werd in 1995 samengevoegd met CPTe omgevormd tot een nieuwe CPTe, eigendom van Electrabel en SPE⁶⁶.

De Belgische elektriciteitssector stond dus onder sterke controle van de sociale partners en was onderhevig aan een gemeentelijk monopolie voor de huishoudelijke markt. In principe was er wel concurrentie mogelijk voor de industriële markt, maar in hoeverre dit ook werkelijk gebeurde valt te betwijfelen, aangezien de private elektriciteitsproducenten gezamenlijk hun beleid bepaalden in het Beheerscomité. Ook de overheid had een zeer grote rol, de staat bepaalde mee hoeveel extra capaciteit er diende te worden bijgebouwd. Voor de liberalisering bestond er nog een uitrustingsplan aangaande middelen voor productie en transport van elektriciteit, dat liep van 1995 tot 2005⁶⁷. Daarnaast had het Controlecomité grote bevoegdheden, ook wat betreft de prijs van elektriciteit.

2.2. De juridische vrijmaking van de Belgische elektriciteitsmarkt.

De instelling van de Europese Richtlijnen betreffende de liberalisering in de Belgische wetgeving was geen sinecure, gezien de complexe verdeling in 1988 van taken en bevoegdheden voor energiezaken tussen het federale en het gewestelijke niveau. Zo is de federale regering verantwoordelijk voor het indicatief programma voor de elektriciteitssector, de kernbrandstofcyclus en verwante onderzoek- en ontwikkelingsprogramma's betreffende kernenergie, de grote infrastructuur voor opslag, transport en productie van energie, en de tarieven. De gewestregeringen zijn verantwoordelijk voor distributie en lokaal transport van elektriciteit, de distributie van gas, nieuwe en hernieuwbare energiebronnen, rationeel energiegebruik, het gebruik van methaan en hoogovengas, wijkverwarmingsmateriaal, het herwaarden van afvalproducten uit kolentips en het recupereren van afvalenergie uit de industrie of uit ander gebruik⁶⁸.

⁶⁵ DERIDDER, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, 297.

⁶⁶ "Elia", website geconsulteerd op 27 april 2008.

⁶⁷ Ministerie van economische zaken, *Recht op energievoorziening, milieubescherming en opening van de markten voor gas en elektriciteit*, 52.

⁶⁸ Ministerie van economische zaken, *Recht op energievoorziening, milieubescherming en opening van de markten voor gas en elektriciteit*, 52.

Globaal gesteld is dus de federale overheid bevoegd voor de productie en de transmissie voor elektriciteit, terwijl de gewestelijke overheden bevoegd zijn voor de distributie. We bestuderen achtereenvolgens eerst de oorspronkelijke federale wet van 29 april 1999, over de organisatie van de elektriciteitsmarkt (de elektriciteitswet), die de basis vormt voor de vrijmaking van de elektriciteitsmarkt op federaal niveau. Daarna wordt de aanpassing van deze wet op 1 juni 2005 behandeld, conform te voldoen aan de vereisten van de Richtlijn van 2003. Vervolgens bestuderen we de implementatie van de Elektriciteitsrichtlijnen in de gewesten. We gaan hier enkel in op het Vlaamse gewest, omdat dit gewest de voorloper was van de liberalisering. Het decreet van 5 juli 2000 houdende de organisatie van de elektriciteitsmarkt (het Vlaamse Elektriciteitsdecreet) vormde de basis voor de liberalisering van de elektriciteitsmarkt in Vlaanderen.

2.2.1. De wet van 29 april 1999⁶⁹

Bij de studie van de implementatie van de Europese Richtlijnen in de federale wetgeving focussen we ons enkel op de cruciale elementen voor de creatie van een competitieve markt. Specifieke bepalingen die handelen rond bescherming van het milieu, het garanderen van openbare dienstverplichtingen en de sancties en opheffingen worden buiten beschouwing gelaten. Wat onmiddellijk opvalt in de elektriciteitswet was de duidelijke intentie van de Belgische wetgever om beter te doen dan de Richtlijn van 1996 die Europa de lidstaten oplegde, waardoor veel elementen die pas in de Richtlijn van 2003 noodzakelijk waren, al in de wet van 1999 uitgewerkt waren.

De Belgische wetgever creëerde in de eerste plaats naast het Controlecomité voor de elektriciteit en het gas een nieuwe commissie voor de regulering van de elektriciteit (de CRE). Later zouden met de wet van 27 februari 2003 alle bevoegdheden van het Controlecomité overgedragen worden op deze nieuwe commissie⁷⁰. Deze CRE, beter gekend als de CREG, de Commissie voor de Regulering van de Elektriciteit en het Gas, werd een autonoom mechanisme met rechtspersoonlijkheid en kreeg een belangrijke functie in de liberalisering van de Belgische elektriciteitsmarkt. De CREG werd belast met een raadgevende taak ten dienste van de overheid betreffende de organisatie en de werking van de elektriciteitsmarkt en met een taak van toezicht en controle op de toepassing van de betreffende wetten en

⁶⁹ Wet van 29 APRIL 1999 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt.

⁷⁰ DERIDDER, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, 323.

reglementen (art. 23). Met andere woorden de commissie zou een belangrijke rol spelen in alle facetten van de nieuwe geliberaliseerde elektriciteitsmarkt.

Wat betreft de productie kiest de Belgische wetgever voor een combinatie van een vergunningstelsel en een aanbestedingsprocedure. De vereisten voor een vergunning worden door de Koning bepaald na advies van de commissie (art. 4). Indien de vergunningen te kort schieten voor de productie voorzien in het indicatief programma van de productiemiddelen voor elektriciteit, kan de commissie een aanbesteding bekendmaken in de nationale en internationale pers (art. 5). Het indicatief programma is een verantwoordelijkheid voor de commissie en dit in samenwerking met de Administratie voor Energie van het federaal Ministerie van Economische Zaken. Dit indicatief programma is een tienjarenprogramma en wordt om de drie jaar aangepast voor de volgende tien jaar. Het indicatief programma speelt een belangrijke rol omdat het een schatting maakt van de evolutie van de vraag naar elektriciteit op middellange en lange termijn en het de behoefte identificeert aan productiemiddelen die daaruit voortvloeien (art. 3).

De Belgische wetgever kiest aanvankelijk voor een combinatie van een genegotieerde en gereguleerde TPA. Gereguleerde TPA geldt ten eerste voor alle in aanmerking komende afnemers, ten tweede voor producenten gevestigd in België of in andere lidstaten van de EU die hun eigen vestigingen of dochterondernemingen gevestigd in België of andere lidstaten willen bevoorraden van elektriciteit of elektriciteit willen leveren voor in aanmerking komende afnemers en ten derde voor alle in België of andere EU lidstaten gevestigde tussenpersonen die ook willen leveren aan de in aanmerking komende afnemers. Artikel 15 bepaalt echter eveneens dat over de commerciële voorwaarden voor de toegang tot het transmissienet te goeder trouw wordt onderhandeld door de netbeheerder en de betrokken partij in de volgende gevallen. Enerzijds contracten voor de transit van elektriciteit tussen de hoofdnetten, namelijk elektriciteit afkomstig van buiten de landsgrenzen. Anderzijds contracten voor het vervoer van grote hoeveelheden elektriciteit. Met andere woorden hierdoor overweegt de genegotieerde toegang voor derden op de gereguleerde toegang. Het artikel bepaalt eveneens dat de transmissienetbeheerder de toegang kan weigeren wanneer hij niet over de nodige capaciteit beschikt of wanneer de aanvrager niet voldoet aan de technische voorschriften bepaald in het technische reglement. Hierbij wordt ook rekening gehouden met de reciprociteitsclausule. De minister kan immers gemachtigd worden om de toegang tot het

transmissienet te beperken of te verbieden voor landen die een lagere graad van openstelling hebben (art. 19).

Het technische reglement wordt opgesteld door de Koning na advies van de commissie en in overleg met de netbeheerder en bepaalt het beheer van het transmissienet en de toegang ertoe. Het bevat onder meer de technische minimumeisen voor de aansluiting, de operationele regels waaraan de netbeheerder is onderworpen, de gegevens die de netgebruikers aan de netbeheerder moeten verstrekken en de ondersteunende diensten die de netbeheerder moet inrichten (art. 11). Het transmissienet wordt waargenomen door één enkele beheerder. Deze zou worden aangewezen, na advies van de commissie en beraadslaging in de Ministerraad en na voorstel van één of meerdere neteigenaars, door de minister en dit voor een hernieuwbare termijn van twintig jaar (art. 10).

De netbeheerder moet opgericht worden als een handelsvennootschap en mag geen andere activiteiten ondernemen betreffende de productie of verkoop van elektriciteit tenzij ze genoodzaakt zijn voor zijn coördinatieactiviteiten als netbeheerder. De netbeheerder moet onpartijdig en onafhankelijk zijn en staat onder controle van de commissie (art. 9). De netbeheerder staat in voor de exploitatie, het onderhoud en de ontwikkeling van het net, zowel de binnenlandse lijnen als de koppellijnen met andere elektriciteitsnetten (art. 8).

De transmissienetbeheerder bepaalt ook elk jaar de tarieven voor de aansluiting op het net en het gebruik ervan. Dit geldt evenzeer voor de tarieven van bijkomende diensten die hij levert. De tarieven worden wel goedgekeurd door de commissie. De regels voor de voorlegging, de goedkeuring en de bekendmaking van de tarieven gebeurt door de Koning. Hierbij moet de netbeheerder alle verslagen en gegevens verstrekken aan de commissie voor de controle van deze tarieven. De tarieven moeten in staat zijn de kosten te dekken en een billijke winstmarge inhouden voor de vergoeding van het geïnvesteerde kapitaal. De tariefstructuren moeten ook voor het hele grondgebied uniform zijn (art. 12).

Tot slot is de transmissienetbeheerder verantwoordelijk voor het opstellen van een plan ter ontwikkeling van het transmissienet in overleg met de commissie en na raadpleging van het federaal Planbureau, het controlecomité en de neteigenaars. Het ontwikkelingsplan bevat een gedetailleerde raming van de behoeften aan transmissiecapaciteit en bepaalt het investeringsprogramma. Bovendien moet het ontwikkelingsplan rekening houden met de nood aan een adequate reservecapaciteit en met de projecten van gemeenschappelijk belang die

aangewezen zijn door de instellingen van de Europese Unie binnen het kader van de trans-Europese netten (art. 13).

Wat betreft de afname van het transmissienet komen de distributeurs en alle eindafnemers die meer dan 100 gigawattuur per jaar verbruiken, na voorlegging van een bewijs hiervan, in aanmerking tot aansluiting. Alle andere categorieën eindafnemers komen in aanmerking uiterlijk op 31 december 2006 (art. 16). Dit impliceert dat aanvankelijk enkel voor de grote verbruikers de markt wordt geopend, al de anderen ten laatste op 31 december 2006.

Voor de taak van netbeheerder werd in 2001 de onafhankelijke naamloze vennootschap Elia opgericht. Deze werd in september 2002 aangesteld als federaal transmissienetbeheerder met als belangrijkste aandeelhouders: Electrabel, SPE en Publi-T. Deze laatste vertegenwoordigde de gemeenten. Op termijn zouden wel de aandelen van de elektriciteitsproducenten/leveranciers verminderen tot 30 %⁷¹. Op deze manier wordt voldaan aan de onafhankelijkheid van de Belgische transmissienetbeheerder.

Volgens de Belgische wetgever dienen de ondernemingen die verticaal of horizontaal geïntegreerd zijn een afzonderlijke boekhouding aan te houden voor hun productie-, transmissie-, en distributieactiviteiten. Deze afzonderlijke boekhouding dient gecontroleerd te worden door de commissie (art. 22).

De aanleg van directe lijnen worden onderworpen aan de voorafgaande toekenning van een individuele vergunning door de minister op voorstel van de commissie (art. 17).

Tevens worden ook de andere taken van het centrale overheidsorgaan in de vrijmaking van de Belgische elektriciteitsmarkt uitgewerkt en wordt de samenstelling en organisatie van de instelling toegelicht. Op de organisatie van de commissie gaan we in dit werk niet verder op in, indien de lezer hier interesse voor heeft, verwijzen we hem door naar de artikelen 24 en 25 in de wet van 29 april 1999. De commissie of CRE was ook bevoegd voor het uitvoeren van studies en onderzoek in verband met de elektriciteitsmarkt, voor samenwerking met de dienst voor mededinging bij het onderzoek naar zaken die ingediend worden tot bescherming van de economische mededinging. De commissie moet eveneens een bemiddeling- en arbitrage dienst inrichten betreffende de toegang tot het transmissienet, de toepassing van het technische reglement en de tarieven (art. 28).

⁷¹ “Elia”, website geconsulteerd op 27 april 2008.

De federale elektriciteitswet zou echter sinds zijn uitvaardiging aan talloze wijzigingen onderworpen worden en daar de hele elektriciteitsliberalisering nog in volle beweging is, zal de wet wellicht ook nog in de toekomst vele malen gewijzigd worden. We behandelen dan ook enkel de wijziging van de elektriciteitswet via de wet van 1 juni 2005 tot wijziging van de wet van 29 april 1999 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt.

De elektriciteitswet van 29 april 1999 dient echter ook aangevuld te worden. De verdere uitwerking voor het krijgen van een productievergunning is vastgelegd in het Koninklijk Besluit (K.B.) van 11 oktober 2000 en het technische reglement voor de aansluiting tot het transmissienet is verder uitgewerkt in het Technisch Reglement Elektriciteit Transmissie (TRET) van het K.B. van 28 december 2002⁷². Gezien de beperkte omvang van het werk kunnen we echter hier niet verder over uitweiden. Ten slotte wordt ook de band met het verleden niet volledig doorgeknipt, de wet van 1925 werd immers niet opgeheven. De nieuwe elektriciteitswet verwijst zelfs nog in bepaalde gevallen terug naar de wet van 1925, maar voor de nieuwe marktorganisatie speelt deze uiteraard geen rol meer.

2.2.2. De wet van 1 juni 2005⁷³

Deze wet heeft tot doel de wet van 1999 aan te passen conform de nieuwe bepalingen van de Elektriciteitsrichtlijn van 2003. De belangrijkste wijzigingen zijn:

(1) De aanpassing van de aanbestedingsprocedure door een offerteaanvraag voor de bouw van nieuwe installaties voor elektriciteitsproductie, indien de bevoorradingszekerheid niet voldoende wordt gegarandeerd (art. 5). (2) De opheffing van de genegotieerde TPA (art. 13). (3) Vanaf 1 juli 2004 komen alle eindafnemers van het transmissienet in aanmerking voor aansluiting (art. 14). (4) Het indicatieve programma wordt vervangen door een prospectieve studie onttrokken aan de bevoegdheid van de CREG en wordt nu opgesteld door de Algemene Directie Energie in samenwerking met het Planbureau, na raadpleging van de netbeheerder en de Interdepartementale Commissie voor Duurzame Ontwikkeling, waarbij de CREG enkel nog advies verleent samen met de Gewesten. De inhoud blijft dezelfde als het indicatieve programma (art. 3). (5) De bevoegdheden van de netbeheerder worden uitgebreid tot de netten van middenspanning van 30 tot 70 kV (art. 7), de structuur van de netbeheerder wordt

⁷² DERIDDER, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, 306 en 344.

⁷³ Wet van 1 JUNI 2005 tot wijziging van de wet van 29 april 1999 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt.

uitgewerkt (art. 9) en de berekeningen voor de tarieven van de netbeheerder worden aangepast (art. 12).

2.2.3. Het decreet van 17 juli 2000⁷⁴

Ook bij de studie van het Vlaamse decreet in verband met de organisatie van de elektriciteitsmarkt concentreren we ons enkel op de bepalingen die belangrijk zijn voor de instelling van een competitieve markt. Het betreft dus de distributie en de levering van elektriciteit en de oprichting van een Vlaamse reguleringsinstantie, de Vlaamse Reguleringsinstantie voor de Elektriciteits- en Gasmarkt (VREG).

Deze reguleringsinstantie is verantwoordelijk voor het toezicht en controle en de juiste toepassing van de betreffende decreten en reglementen en heeft een raadgevende taak ten behoeve van de Vlaamse regering op het gebied van de organisatie en de werking van de Vlaamse elektriciteitsmarkt (art. 28).

De aanwijzing van de distributienetbeheerders gebeurt door de reguleringsinstantie. Wanneer het distributienet in kwestie geheel of gedeeltelijk eigendom is van een gemeente of van een groep van gemeenten, gebeurt die aanwijzing op voorstel van de gemeente of groep van gemeenten (art. 5). De gemeenten behouden dus een belangrijke rol in de nieuwe elektriciteitsmarkt.

De distributienetbeheerder dient wel aan bepaalde voorwaarden te voldoen, zoals de technische en de financiële capaciteit, het beschikken over het eigendom- of exploitatierecht van het distributienet, een professionele betrouwbaarheid en vooral een beheersmatige en juridische onafhankelijkheid ten opzichte van producenten, leveranciers en tussenpersonen (art. 4).

De activiteiten van de distributienetbeheerder impliceren de exploitatie, het onderhoud en de ontwikkeling van het distributienet (art. 7). De reguleringsinstantie stelt het technische reglement op voor het beheer van het distributienet, voor de toegang ertoe en de vereisten voor het aanleggen van directe lijnen (art 8).

De netbeheerder is verantwoordelijk voor de bekendmaking van de tarieven voor het distributienet (art. 11). Wat de toegang tot het distributienet betreft worden de grote afnemers die aan zelfopwekking doen onmiddellijk toegelaten, net zoals alle afnemers die zelf groene

⁷⁴ Decreet van 17 JULI 2000 houdende de organisatie van de elektriciteitsmarkt.

stroom produceren, via hernieuwbare energiebronnen of warmtekrachtinstallaties (art. 12). Hierbij is ook de reciprociteitsclausule opgenomen (art. 13).

Wat betreft de levering van elektriciteit is een leveringsvergunning vereist en deze worden door de reguleringsinstantie toegekend, maar de Vlaamse regering bepaalt wel de criteria, na advies van de reguleringsinstantie. De leveringsvergunning heeft enkel betrekking op de levering van elektriciteit via het distributienet en niet op die van het transmissienet. De intercommunales wordt wel toegelaten deel te nemen in de vennootschappen die energie en energiediensten leveren (art. 17). Voor de uitbouw van het distributienet of van nieuwe directe lijnen moet toelating verkregen worden van de Vlaamse regering (art. 18).

Naast bovengenoemde taken moet de reguleringsinstantie onder andere ook nog studies uitvoeren betreffende de Vlaamse elektriciteitsmarkt en een bemiddeling- en arbitrage dienst inrichten voor geschillen die verband houden tot de toegang van het distributienet (art. 28).

Naast de liberalisering van het Vlaamse Gewest, werd de liberalisering van het Waalse en Brusselse Hoofdstedelijk Gewest geregeld via het decreet van 12 april 2001 en de ordonnantie van 19 juli 2001. Inhoudelijk hebben dit decreet en ordonnantie grote gelijkenissen met het Vlaamse decreet. Allen regelen ze conform de Europese Richtlijnen de elektriciteitsmarkt en richten dus ook elk een regulator op. Voor Wallonië is dit de Commission Wallonne pour l'Energie (CWaPE) en voor Brussel is dit het Brussels Instituut voor Milieubeheer (BIM).

De uiteindelijke vrijmaking van de Belgische elektriciteitsmarkt verliep in twee snelheden. Er was de snelle vrijmaking van de Vlaamse markt, die op 1 juli 2003 al volledig geopend was, en een tragere vrijmaking van de Brusselse en de Waalse markt. Deze openden volgens de opgelegde data van de Europese Commissie, namelijk 1 juli 2004 voor de industriële verbruikers en 1 juli 2007 voor de huishoudelijke⁷⁵.

⁷⁵ “Electrabel”, website geconsulteerd op 1 mei 2008.

2.3. De evolutie van het marktaandeel op de Belgische markt sinds de vrijmaking

2.3.1. Het onderzoek

De opgelegde Europese liberalisering van de elektriciteitsmarkt kende een zeer goede inpassing in de Belgische wetgeving en dit had ook zo zijn gevolgen voor de praktijk. De creatie van Elia en de gewestelijke reguleringsorganen, maar ook de gegarandeerde onafhankelijkheid van de distributeurs. De voorwaarden voor een vrije competitieve markt waren aldus gecreëerd, nu bestuderen we de evolutie van de concurrentie op de Belgische markt.

In de beschrijving van de Belgische elektriciteitsmarkt voor de liberalisering hadden we aangetoond dat de Belgische elektriciteitsmarkt bestond uit twee producenten: Electrabel en SPE, waarbij Electrabel het leeuwendeel van de markt inpalmdde. Deze twee waren tot stand gekomen door enerzijds een fusie van de particuliere elektriciteitsbedrijven tot Electrabel en anderzijds door een fusie van de openbare elektriciteitsbedrijven tot SPE. Zij verdeelden dus de markt zonder dat ze ervoor ooit monopolies voor hadden gekregen. Enkel de gemeenten hadden een monopolie voor de huishoudens. Met de afschaffing van het gemeentelijke monopolie kwamen de leveringen van elektriciteit toe aan deze twee bedrijven en aan eventuele nieuwe spelers.

De CREG, VREG, CWaPE en het Bim publiceren jaarlijks statistieken rond de ontwikkeling van de elektriciteitsmarkt in België⁷⁶. In deze statistieken bevinden zich alle leveranciers en afnemers op de Belgische netten. We bestuderen de evolutie van het marktaandeel in België via deze statistieken betreffende de totale hoeveelheid geleverde elektriciteit voor de periode 2004 tot 2006. Helaas bestaan er nog geen concrete gegevens voor 2007, het jaar waarin de Waalse en Brusselse markt volledig opengemaakt werden. Enkel het jaarverslag van de CREG geeft aan dat Electrabel 2,4% aandeel verloor ten opzichte van 2006 wat betreft de elektriciteitslevering aan industriële klanten⁷⁷.

We bespreken achtereenvolgens de Belgische, de Vlaamse, de Waalse, de Brusselse en de afzonderlijke transmissiemarkt.

⁷⁶ CREG, BIM, CwAPE en VREG, *De ontwikkeling van de elektriciteits- en aardgasmarkten in België*, 2004, 2005 en 2006.

⁷⁷ CREG, *Jaarverslag 2007*, 22.

A. België

Tabel 1:

Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit			
België			
Jaar	2004	2005	2006
Leverancier			
Electrabel	34,8%	33,6%	31,5%
Electrabel Customer Solutions	31,0%	32,3%	33,3%
SPE	1,4%	4,7%	13,1%
NUON	2,0%	2,8%	3,2%
Luminus	7,6%	7,4%	Bij SPE
Anderen	6,0%	6,7%	6,3%
Captief	17,3%	12,6%	12,6%
Totaal	100,1%	100,1%	100,0%

Voor gans België zien we op basis van het totaal geleverde hoeveelheid elektriciteit dat de groep Electrabel, Electrabel en haar dochterbedrijf Electrabel Customer Solutions, voor de periode 2004-2006, rekening houdende met een bijkomende opening van een kleine 5%, slechts enkele procenten verloor. Terwijl de tweede elektriciteitsleverancier SPE slechts enkele procenten wint en iets meer dan 1/5 levert van wat de groep Electrabel levert. De andere spelers hebben op het Nederlandse energiebedrijf Nuon na een marginaal aandeel.

B. Vlaanderen

Tabel 2:

Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit			
Vlaams Gewest			
Jaar	2004	2005	2006
Leverancier			
Electrabel	34,7%	34,6%	31,1%
Electrabel Customer Solutions	41,4%	38,2%	41,0%
SPE	Bij anderen	3,8%	15,6%
NUON	3,1%	4,1%	4,8%
Luminus	11,8%	11,2%	0,0%
RWE	4,6%	2,6%	Bij anderen
Anderen	4,4%	5,4%	7,5%
Totaal	100,0%	99,9%	100,0%

Voor de Vlaamse markt verliest Electrabel over de drie jaar een bescheiden marktaandeel van 4%. Dat vooral ging naar SPE en Nuon. Het Duitse RWE werd praktisch van de Vlaamse markt geveegd. Haar aandeel bedroeg in 2006 minder als 2%. Waardoor ze niet meer afzonderlijk in de studie vermeld werd.

Voor de studie naar het marktaandeel van de elektriciteitsleveranciers in Vlaanderen zijn wel recentere cijfers beschikbaar via studies op basis van toegangspunten van eindafnemers op het distributienet⁷⁸.

Tabel 3:

Marktaandelen op basis van toegangspunten in Vlaanderen						
Tijdstip	1/jan/04	1/dec/04	1/dec/05	1/dec/06	1/dec/07	1/mrt/08
Leverancier						
Electrabel Customer Solutions	75,83%	70,33%	67,80%	67,60%	67,67%	67,49%
SPE	0,01%	0,31%	0,44%	20,59%	20,04%	20,00%
NUON	1,66%	6,79%	7,81%	7,71%	7,58%	7,56%
ESSENT	0,60%	1,65%	2,30%	1,97%	2,00%	2,00%
Netbeheerder	0,00%	0,64%	1,15%	1,70%	2,12%	2,30%
Luminus	20,97%	18,98%	18,76%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Citypower	0,70%	0,99%	1,36%	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
Anderen	0,23%	0,31%	0,38%	0,43%	0,59%	0,65%
Totaal	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%	100,00%

Deze tonen ook aan dat het aandeel van Electrabel zeer hoog blijft. Wel is er ten opzichte van januari 2004 een daling van 8,34%. Elk jaar verloor Electrabel aandeel. Hoewel het sinds december 2005 min of meer standhoudt. Het verloren aandeel van Electrabel ging vooral naar Nuon dat van 1,66% naar 7,56% gaat. Ook een andere Nederlandse energiegroep Essent slaagt erin een klein aandeel in te palmen. SPE de tweede speler van de Vlaamse markt slaagt er niet in haar marktaandeel op basis van toegangspunten te verhogen en blijft hangen rond de 20%. Tevens is het ook opmerkelijk dat de netbeheerder steeds meer toegangspunten op het distributienet inneemt. Wat de juiste verklaring hiervoor is wordt echter nergens vermeld. De andere spelers hun aandeel is marginaal.

⁷⁸ VREG, *Marktgegevens elektriciteit 2004-2008: marktaandelen actieve leveranciers*.

C. Wallonië en het Brussels Hoofdstedelijk gewest

Tabel 4:

Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit			
Waals Gewest			
Jaar	2004	2005	2006
Electrabel	40,9%	37,2%	37,5%
Electrabel Customer Solutions	8,0%	14,1%	13,1%
SPE	2,2%	7,4%	10,5%
EDF	2,4%	3,3%	3,0%
Anderen	1,2%	2,0%	2,3%
Captief	45,4%	36,0%	33,7%
Totaal	100,1%	100,0%	100,1%

Tabel 5:

Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit			
Brussels Hoofdstedelijk Gewest			
Jaar	2004	2005	2006
Electrabel	10,8%	9,8%	9,6%
Electrabel Customer Solutions	34,3%	53,9%	54,3%
SPE	Bij anderen	Bij anderen	2,9%
Anderen	2,5%	5,5%	3,7%
Captief	52,4%	30,8%	29,3%
Totaal	100,0%	100,0%	99,8%

Voor Wallonië en Brussel zijn de cijfers opnieuw beperkt tot 2006 en dient dus rekening gehouden te worden met een nog niet volledig geopende markt. Een studie naar toegangspunten op het distributienet is hier vrij zinloos omdat ze voor juli 2007 bijna allemaal nog captief waren.

In Wallonië ging slechts een klein deel van de vrijgekomen markt naar andere leveranciers dan de Electrabel groep. SPE slaagt er wel in op de Waalse markt zijn aandeel te vergroten en komt rond de 10%. Wat buitenlandse spelers betreft slaagt enkel EDF erin een klein deel van de Waalse markt in te palmen.

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest blijft de Electrabel groep veruit dominant. SPE en andere leveranciers leveren slechts voor een kleine 7% van de vrijgekomen markt.

D. Het transmissienet

Tabel 6:

Marktaandelen op basis van de totale geleverde hoeveelheid elektriciteit			
Transmissienet			
Jaar	2004	2005	2006
Leverancier			
Electrabel	85,3%	84,0%	89,2%
RWE	13,7%	8,0%	Bij anderen
SPE	n.v.t	2,0%	2,5%
EDF	n.v.t	2,0%	Bij anderen
Hub en directe invoer	n.v.t	3,5%	6,2%
Anderen	n.v.t	Nihil	1,2%
Totaal	99,0%	99,5%	99,1%

Bekijken we alleen het aandeel van de leveranciers voor de industriële klanten die rechtstreeks zijn aangesloten op het transmissienet dan behoudt ook hier Electrabel haar sterke positie. Het bedrijf slaagt er zelfs in haar aandeel nog te verbeteren. Dit vooral ten koste van RWE, haar aandeel daalt van 13,7% tot onder de procent. Het aandeel van industriële afnemers die zelf invoeren via een hub of direct invoeren van een buitenlandse elektriciteitsproducenten zonder leveringsvergunning in België stijgt ook. SPE haalt slechts 2,5%, al de anderen halen gezamenlijk een goeie procent.

2.3.2. Besluit

Op basis van deze cijfers kunnen we concluderen dat het marktaandeel vooral in handen blijft van Electrabel. Dat op die manier haar quasi-monopolie behoudt en de Belgische markt op die manier domineert. Wel ging het marktaandeel procentueel licht achteruit, het quasi-monopolie is zeker niet onaantastbaar. Het verloren marktaandeel ging naar de andere Belgische speler SPE en naar buitenlandse spelers. De buitenlandse spelers hun aandeel blijft voorlopig wel marginaal. Enkel Nuon slaagt erin op de Vlaamse markt wat aandeel in te palmen en EDF op de Waalse. Ondanks dit voorlopig marginale marktaandeel is er toch concurrentie aanwezig op de Belgische markt en dit vooral voor de industriële verbruikers. Zo levert RWE sinds 2005 een deel van de stroom voor het chemiebedrijf BASF in Antwerpen na de bouw van een centrale samen met Electrabel, terwijl Essent onlangs een grote warmtekrachtkoppelingcentrale (wkk) heeft geopend op de terreinen van het chemiebedrijf Ineos in Zwijndrecht (Antwerpen). Deze installatie is in staat om op volle capaciteit gans Antwerpen te voorzien van stroom⁷⁹. Op die manier kan Essent niet alleen aan Ineos leveren,

⁷⁹ D[e] T[ijd], "Essent neemt duurste wkk-centrale in gebruik".

maar ook mee concurreren op Belgische markt. Voor de bouw van een nieuwe wkk-centrale op de terreinen van staalbedrijf Sidmar te Gent waren onlangs Electrabel en SPE/GdF nog in de running, maar het contract gaat uiteindelijk naar Electrabel⁸⁰.

Voor het voorlopig marginale aandeel van de andere elektriciteitsproducenten kunnen een drietal factoren ter verklaring aangewend worden.

Ten eerste de Belgische interconnectiecapaciteit die niet optimaal ontwikkeld is om grote hoeveelheden elektriciteit te transporteren. In 2001 beschikte België over interconnecties met Frankrijk, Nederland en Luxemburg met slechts een beperkt vermogen. Elektriciteit van Duitsland moest via Luxemburg naar België⁸¹. Wel werd er sterk gewerkt om deze interconnectiecapaciteit te verbeteren en uit te breiden. Zo werd bijvoorbeeld in 2007 door Elia nog een nieuwe verbinding tussen België en Frankrijk in dienst genomen⁸² en maakte Elia met National Grid afspraken om eventueel ook een elektriciteitsverbinding aan te leggen tussen België en het Verenigd Koninkrijk⁸³. In februari 2007 publiceerden de regulatoren van België, Duitsland, Frankrijk, Luxemburg en Nederland een actieplan met het oog op het versnellen van de regionale integratie van de elektriciteitsmarkten. Dit bevatte ook een maximalisering van interconnectiecapaciteiten en de aanleg van nieuwe transmissieverbindingen tussen de landen⁸⁴.

Ten tweede hadden de Belgische overheid en de sociale partners zelf mee geholpen in de uitbouw van een zeer dominant Electrabel. Ze gingen zelf akkoord met de fusie van de drie grote Belgische elektriciteitsproducenten en met de pax electrica die Electrabel in de Belgische elektriciteitsindustrie verankerde. Zulk een sterke speler maakt het voor de concurrentie al veel moeilijker om hiertegen te concurreren. Onder de regering Verhofstadt werd wel een Pax Electrica II uitgewerkt om dit probleem deels te verhelpen. In dit pact werd overeengekomen dat Electrabel een grotere deelname van SPE in de nucleaire installaties moest toelaten en het capaciteit zou verkopen⁸⁵. Op deze vrijkomende capaciteit kunnen de andere producenten dan bieden. Op deze manier wordt getracht de competitiviteit op de Belgische markt in de toekomst te bevorderen.

⁸⁰ “Utilities”, website geconsulteerd op 8 mei 2008.

⁸¹ DERIDDER, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, 372.

⁸² CREG, *Jaarverslag 2007*, 31.

⁸³ “Envirodesk”, website geconsulteerd op 1 mei 2008.

⁸⁴ CREG, *Jaarverslag 2007*, 29.

⁸⁵ “Belgisch Energierecht”, website geconsulteerd op 8 mei 2008. D[e] T[ijd], “Essent neemt duurste wkk-centrale in gebruik”.

Ten derde bevoordeelt de Belgische wetgever gevestigde elektriciteitsbedrijven boven nieuwkomers. Zo is er in het TRET een veel zwaardere procedure voor de aanvraag van een nieuwe aansluiting tot het transmissienet dan de regeling die van toepassing is op de bestaande installaties (van Electrabel en SPE). Zo stelt artikel 139 van het TRET dat installaties die niet conform het TRET zijn toch in gebruik mogen blijven zolang de niet-conformiteit geen schade berokkent of kan berokkenen aan het net of andere personen⁸⁶. Naast deze bevoordeling in het TRET is er ook een zeer ingewikkelde procedure voor het krijgen van een productievergunning. Erwin Van Laethem, gedelegeerd bestuurder van Essent Belgium haalt deze ingewikkelde procedure en het gebrek aan geschikte vestigingsplaatsen aan als grootste problemen voor Essent om zich verder in België te kunnen profileren⁸⁷.

2.4. Fusies en overnames

Net zoals in vele landen kon ook de Belgische elektriciteitsindustrie sinds de vrijmaking niet ontkomen aan de Europese golf van fusies, overnames en participaties in de sector. Nationale fusies en overnames waren al voor de liberalisering gebeurd, maar na de liberalisering kwamen de Belgische elektriciteitsproducenten in de greep van buitenlandse energiegroepen, ondanks de bedoeling van Tractebel om Electrabel hier net bestand tegen te maken.

Het was echter niet Electrabel dat eerst in buitenlandse handen viel, maar Tractebel zelf. Wanneer de Generale Maatschappij in handen viel van de Franse energiegroep Suez en Belgisch zakenman Albert Frère zijn aandeel in Tractebel aan Suez verkocht werd Suez eigenaar van de belangrijkste Belgische Energieholding, die niet alleen aandeel had in Electrabel maar ook in Distrigas, de belangrijkste Belgische gasleverancier⁸⁸. Hierdoor was de volledige overname van Electrabel door Suez nog maar een kwestie van tijd. In 2003 werd Suez meerderheidsaandeelhouder om ten slotte in 2005 een succesvol volledig overnamebod te doen op Electrabel. Eind 2005 was ongeveer 97% van de aandelen van Electrabel in handen van Suez.⁸⁹

De andere Belgische elektriciteitsproducent SPE kwam in Frans-Britse handen wanneer Gaz de France, een Frans (staats)gasbedrijf en Centrica, een Brits energiegroep, samen in 2005 via hun vennootschap Segebel NV, waarin ze elk de helft van bezitten, een aandelenparticipatie

⁸⁶ DERIDDER, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, 353-354.

⁸⁷ D[e] T[ijd], “Essent neemt duurste wkk-centrale in gebruik”.

⁸⁸ K[arin] D[e] Ruyter, “Van Tractebel naar Suez-GDF”.

⁸⁹ HOON, *De liberalisering van de Europese energiemarkt*, 88.

van 51% namen in SPE⁹⁰. De overige 49% bleven in handen van Belgische intercommunales, gemeenten en provincies. Als gevolg van deze operatie kwamen de elektriciteitsleveranciers die in België actief waren, Luminus, City Power en SPE binnen één en dezelfde groep samen met een kleine aardgasleverancier ALG Négoce. Op zich geen slechte fusie, Electrabel kreeg een sterkere concurrent in België, terwijl SPE een veel sterkere positie verkreeg ten opzichte van Electrabel.

In 2006 kwam echter ook Suez in nauwe schoentjes terecht wanneer het Italiaanse Enel een overnamebod op deze energiegroep deed⁹¹. Daar de Franse overheid niet wilde dat de Franse energiegroep in buitenlandse handen viel, werd er een ander scenario bedacht, de fusie van Suez met Gaz de France (GdF).

Een megafusie die tegen eind 2008 zou moeten rond zijn, maar hierdoor ook een enorme impact zou hebben op België. Deze fusie zou er niet alleen voor gezorgd hebben dat SPE en Electrabel binnen eenzelfde energiegroep kwamen, maar ook voor een monopolie op onze aardgasmarkt. De enige echte concurrent van Distrigas, waar Suez meerderheidsaandeelhouder is, was immers GdF. De Europese Commissie greep hierop in en Suez werd verplicht zijn 57% aandelen in Distrigas te verkopen, terwijl Gaz de France haar 25,5% aandeel in SPE diende van de hand te doen⁹².

De verkoop van Distrigas is momenteel in volle ontwikkeling en er blijven na de eerste selectieronde nog drie kopers over. Het Italiaanse ENI, het Duitse E.ON en het Franse EDF. SPE met Centrica waren ook kandidaat, maar geraakten niet door de eerste ronde. Omdat Suez haar aandeel in Distrigas wil ruilen tegen activa in een ander land, daardoor gaat de voorkeur van Suez voorlopig uit naar ENI, daar Suez graag meer aandeel in Italië zou willen⁹³. Hoge kringen in Parijs verkiezen echter EDF, omdat Distrigas dan in Franse handen blijft⁹⁴.

De verkoop van Distrigas is echter nog niet volledig afgerond nadat Suez haar beste koper heeft gekozen. De gemeentelijke aandeelhouder Publigas heeft immers een verkooprecht op het aandeel van Suez. Publigas, dat zelf 31% van de aandelen van Distrigas bezit, kan immers het aandeel van Suez kopen tegen dezelfde prijs dat de beste kandidaat biedt⁹⁵. Indien

⁹⁰ CREG, *De ontwikkeling van de elektriciteits- en aardgasmarkten in België jaar 2006*, 2.

⁹¹ HOON, *De liberalisering van de Europese energiemarkt*, 88.

⁹² P[ascal] S[ertyn], "Machtsspel rond Distrigas komt op gang".

⁹³ D[e] S[tandaard], "Eni creëert snelheid in wedloop om Distrigas".

⁹⁴ E[mmanuel] V[anbrussel], "België verwerft vetorecht in moedergroep Electrabel".

⁹⁵ P[ascal] S[ertyn], "Machtsspel rond Distrigas komt op gang".

Distrigas door Publigas zou gekocht worden kan het alsnog samengevoegd worden met SPE om een grotere concurrent voor Electrabel te vormen op de Belgische markt.

Op het uiteindelijke resultaat is het nog even wachten, maar zeker is alvast dat de Belgische regering een gouden aandeel krijgt in de nieuwe groep Suez-Gdf. Hierdoor heeft de Belgische overheid een vetorecht in elke strategische beslissing over Electrabel⁹⁶.

2.5. De voorlopige gevolgen van de vrijmaking in België

Het belangrijkste gevolg van een liberalisering is natuurlijk een verwachte daling van de prijzen voor elektriciteit. We verwijzen hier opnieuw naar het werk van Wim de Hoon die de prijzen bestudeerde van België tot 2006 via gegevens van Eurostat en de VREG.

Voor de industriële gebruikers kenden deze een schommelend verloop voor de liberalisering. Vanaf de vrijmaking kenden ze een dalend verloop tot 2005, maar begin 2006 stegen de prijzen sterk en kwamen ze op een hoger niveau dan de voorbije tien jaar te liggen. Voegen we hier de recentste cijfers van Eurostat⁹⁷ (figuur 3) bij dan bleven de prijzen tussen januari 2006 en 2007 dezelfde.

Voor de huishoudens kenden de prijzen van elektriciteit in België een sterke daling van 1995 tot 2006, maar in 2006 lagen de prijzen alweer iets hoger dan in 2005. Voor Vlaamse gezinnen daalde de prijs ten opzichte van 1 juli 2003, zowel voor consumenten die actief op zoek waren naar de goedkoopste leverancier, als de consumenten die hun bestaande leverancier behielden⁹⁸. Voegen we hierbij recentere studies van Eurostat en de CREG, dan concluderen de cijfers van Eurostat (zie figuur 2) voor de periode januari 2006 tot januari 2007 voor België een prijsstijging van bijna 10% voor de huishoudens.

De studie van de CREG (zie bijlage) naar de prijzen van de huishoudelijke klanten tot maart 2008⁹⁹ stelt dat er in Vlaanderen tijdens 2007 eerder een dalende beweging was, maar vanaf eind 2007 de prijzen stegen. Brussel kende eenzelfde verloop als Vlaanderen, een daling tot ongeveer september, maar vanaf dan een sterke stijging. In Wallonië bleven de prijzen ongeveer gelijk tot december 2007, vanaf januari 2008 merken we een stijging. Belangrijker is echter dat dit onderzoek aantoont dat de tarieven in Brussel, maar vooral in Wallonië sinds de vrijmaking hoger liggen dan de vastgestelde prijzen volgens het standaardtarief van voor

⁹⁶ E[manuel] V[anbrussel], "België verwerft vetorecht in moedergroep Electrabel".

⁹⁷ GOERTEN, *Statistics in focus: environment en energy*, 80-2007.

⁹⁸ HOON, *De liberalisering van de Europese energiemarkt*, 77-80.

⁹⁹ CREG, *Vergelijking van de prijzen op de vrijgemaakte elektriciteitsmarkten met die welke voor de liberalisering werden toegepast. Huishoudelijke klanten*, 2008.

de liberalisering. Enkel in Vlaanderen liggen de prijzen lager dan dit standaardtarief. Dit heeft te maken met de distributiekosten die omwille van stedenbouwkundige en geografische redenen lager liggen in Vlaanderen, maar hoger in Wallonië en Brussel¹⁰⁰. De stijging van de prijzen in heel België vanaf januari 2008 kunnen deels verklaard worden door de hogere transport- en distributiekosten die Elia en de distributeurs mogen aanrekenen na het winnen van een rechtszaak tegen de CREG in verband met de berekening van de tarieven. Hierdoor komen ook de prijzen in Vlaanderen bij bepaalde leveranciers rond het vroegere tarief van voor de liberalisering te liggen.

We kunnen dus stellen dat de liberalisering in België voorlopig een niet zo positief effect heeft wat de prijzen betreft. Enerzijds heeft de liberalisering wel tot dalende prijzen geleid in Vlaanderen, maar anderzijds blijkt uit een eerste studie dat voor de Brusselse en Waalse afnemers de liberalisering net het omgekeerde effect heeft. Ook voor de industriële gebruikers ligt de prijs hoger als voor de liberalisering. Dit heeft vooral te maken met de stijging van de prijzen voor olie en gas die de positieve effecten van de liberalisering teniet doen. In 2006 bleven de prijzen voor industriële gebruikers in België wel gelijk en hiermee doet België veel beter als de meeste andere Europese landen. Voor de huishoudens doet België het dan weer slechter dan het Europese gemiddelde.

Wat de beveiliging van bevoorrading betreft wees een studie van de CREG uit dat alvast tot 2012 de Belgische vraag niet volledig kan gedekt worden via onze binnenlandse productiecapaciteit¹⁰¹. Luc Sterckx, CEO van SPE en voorzitter van FEBEG, de koepel van Belgisch gas en elektriciteitsbedrijven gewaagt zelfs dat het Californië syndroom ons land bedreigt. Volgens hem is de productiecapaciteit in België onvoldoende en dienen er dringend bijkomende investeringen te komen om aan de steeds stijgende vraag te kunnen voldoen. Nu al dient België tijdens de piekuren elektriciteit van Frankrijk en Nederland in te voeren. Indien ook deze niet meer voor België kunnen leveren dan dreigen er black outs. Volgens Sterckx kan het probleem snel opgelost worden indien de overheid meer rechtszekerheid aan de producenten zou geven. De overheid zou de vergunningsprocedure moeten versnellen en meer garanties geven dat de vergunning niet meer herroepen kan worden¹⁰². Hiermee haalt hij hetzelfde probleem aan als Erwin Van Laethem, namelijk dat van een goede, duidelijke

¹⁰⁰ CREG, *Vergelijking van de prijzen op de vrijgemaakte elektriciteitsmarkten*, 10.

¹⁰¹ CREG, *De ontoereikende productiecapaciteit van elektriciteit in België*, 20.

¹⁰² D[e] S[taandaard], "Californië-syndroom bedreigt België".

vergunningprocedure. Want kijken we naar de nieuwe gerealiseerde en alvast vastgelegde bouwprojecten van productiecentrales in België sinds de vrijmaking, dan zijn dit er slechts zes. Naast bovengenoemde projecten van RWE/Electrabel, Essent en de geplande centrale op Sidmar zijn er slecht drie anderen, allen windmolenparken waarvan twee aan de Belgische kust en één aan de Antwerpse haven¹⁰³.

Het is dus ook in België vijf voor twaalf en tijd dat er meer productiecapaciteit bijkomt. Zeker rekening houdend met het feit dat de oudere kerncentrales in de nabije toekomst wel eens hun deuren zouden kunnen sluiten.

Wat het milieu betreft, merken we in de decreten van de gewesten, dat er wel veel aandacht gaat naar het milieu. We hadden al gezegd dat de lidstaten in hun richtlijnen de elektriciteit afkomstig van hernieuwbare bronnen dienden voor te laten. Daarnaast hadden de gewesten elk een specifiek milieubeleid. Zo wordt bijvoorbeeld in Vlaanderen het systeem gehanteerd van groenestroomcertificaten. Producenten krijgen deze certificaten wanneer ze een 1000 kWh met hernieuwbare bronnen produceren. Er wordt van de producenten/leveranciers een minimum aan deze certificaten verwacht indien ze elektriciteit willen leveren. Indien ze er zelf onvoldoende hebben mogen ze er wel kopen van producenten/leveranciers die er te veel hebben¹⁰⁴.

¹⁰³ “Platts”, website geconsulteerd op 8 mei 2008.

¹⁰⁴ “VREG”, website geconsulteerd op 5 mei 2008.

Conclusie

Via de liberalisering van de elektriciteitsmarkt wilde de Europese Commissie een interne competitieve markt creëren, die voordelen zou bezorgen aan de hele Europese Unie. In een competitieve markt zouden de energieproducenten goedkoper en efficiënter werken om op die manier lagere prijzen te bereiken. Dit zou de gehele economische positie van Europa ten goede komen. Of dat dit werkelijk zo is valt nog te vroeg om te zeggen. Wel kan gesteld worden dat de liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt in de meeste landen wettelijk ingevoerd werd na implementatie van de Richtlijnen van 1996 en 2003 in de nationale wetgevingen. Het tempo waarbij de vrijmaking gebeurt is voor alle lidstaten verschillend, waardoor bepaalde landen sterker geliberaliseerd zijn dan andere. Zo heeft men heel sterk geliberaliseerde markten zoals in Scandinavië, maar ook nog landen waar een quasi monopolie heerst, zoals in Frankrijk.

Door de liberalisering nam de Europese concurrentie toe, maar ze blijft voorlopig vooral gericht op de nationale markten van de lidstaten omwille van het gebrek aan internationale transportcapaciteit. Wel tekent er zich één duidelijk trend af in de energiesector, namelijk die van fusies, overnames en participaties. Grote multinationale energiegroepen verspreiden zich op die manier over de Europese markt in de hoop om in zoveel mogelijk lidstaten een zo groot mogelijk marktaandeel te verwerven. Zolang deze blijven concurreren is dit bevorderlijk voor de Europese markt, maar de Europese Commissie moet er wel beducht voor blijven dat dit ook werkelijk blijft gebeuren.

De liberalisering van de Europese markten heeft aanvankelijk geleid tot prijsdalingen en kende dus een positief effect. De prijzen stegen echter opnieuw onder invloed van de stijgende prijzen van de primaire energiebronnen, aardgas, aardolie en steenkool, en zullen wellicht door de stijgende wereldvraag ook blijven stijgen. Het enige wat kan compenseren is dat meer met kernenergie en hernieuwbare energiebronnen geproduceerd wordt. Tevens zijn de prijsverschillen voor elektriciteit tussen Europese landen afgezwakt. Zo lagen tijdens 2007 de prijzen voor elektriciteit op de Belgische, Franse en Nederlandse groothandelsbeurzen ongeveer gelijk, terwijl voor de liberalisering er nog zeer grote verschillen waren qua prijs voor elektriciteit in deze landen¹⁰⁵.

¹⁰⁵ CREG, *Jaarverslag 2007*, 24. LONDON ECONOMICS, *Single energy market*, 39.

Daarnaast had de liberalisering ook effecten op de andere doelstellingen van het energiebeleid van de Europese Commissie, betreffende het waarborgen van een zekere energiebevoorrading voor Europa en de kwaliteit van het milieu. Om het milieu te vrijwaren wordt de productiemethode via hernieuwbare energiebronnen en wkk-centrales sterk gepromoot in het kader van het Kyoto Protocol dat Europa aanging. Deze productiemethode steeg dan ook aanzienlijk sinds de liberalisering. Voor de beveiliging van de bevoorrading zijn er wat de elektriciteitsvoorziening betreft voorlopig nog geen problemen, maar er dienen wel dringend bijkomende investeringen te gebeuren om deze te verbeteren en te verzekeren.

België kende voor de liberalisering geen algemeen monopolie. Enkel de verkoop van elektriciteit aan de gezinnen was voorbehouden aan de gemeenten, die hierdoor ook een monopolie op de distributie bezaten. De gemeenten waren verenigd met de elektriciteitsbedrijven in intercommunales voor het uitvoeren van deze functie. De markt voor de industrie was vrij voor concurrentie.

Na de Tweede Wereldoorlog ontwikkelde zich in België een overlegeconomie waaraan ook de elektriciteitssector onderworpen werd. De ontwikkeling van de industrie en de prijzen van de sector werden hierdoor in België sterk bepaald door het sociale overleg tussen de vertegenwoordigers van de vakbonden, van de patroons en van de elektriciteitsproducenten in samenspraak met de Belgische overheid. Van een echte concurrentie op de Belgische markt was helemaal geen sprake en kort voor de liberalisering bestond de elektriciteitssector na overleg uit twee bedrijven die elektriciteit produceerden: één grote private producent Electrabel en een kleine openbare SPE, het transmissienet CPTe en talloze intercommunales.

In België werden de Europese Richtlijnen via de federale wet van 29 april 1999 en de aanpassing van die wet op 1 juni 2005 geïmplementeerd. Via decreten en ordonnanties werden ze ook in de gewesten ingevoerd. De Belgische wetgeving voldeed op die manier aan de vereisten van de Europese Commissie.

De liberalisering in België voltrok zich in twee fases. In Vlaanderen werd de markt gans vrijgemaakt op 1 juli 2003. In Brussel en Wallonië gebeurde dit pas volledig in juli 2007. De voorlopige gevolgen van de liberalisering zijn echter niet zo positief. Vlaanderen kende wel een daling van de elektriciteitsprijzen, Brussel en Wallonië echter niet. Ook het aanbod van elektriciteit is sinds de vrijmaking niet echt veranderd. België bevindt zich nog altijd onder een quasi-monopolie van Electrabel. SPE kon weinig extra marktaandeel verwerven, terwijl

de nieuwe aanbieders in België voorlopig slechts een kleine tien procent van de markt konden innemen. Ook in België deed de trend van fusies, overnames en participaties zich voor. Zo kwamen onze elektriciteitsproducenten in buitenlandse handen terecht. Door de fusie Suez/Gaz de France kwam onze gassector zelfs onder monopolie van deze groep. Om dit te verhinderen verplichtte de Europese Commissie de nieuwe groep hun aandeel in de Belgische gassector deels te verkopen. Deze verkoop kan het beginpunt vormen van een nieuwe speler op de Belgische markt of de versterking van SPE. Indien het laatste zou gebeuren zal op die manier het quasi-monopolie van Electrabel opnieuw verzwakt worden en de concurrentie in België ten goede komen.

De liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt is echter nog in volle ontwikkeling, waardoor dit werk slechts een beperkte momentopname is van de eerste effecten van de liberalisering. De liberalisering is dan ook allesbehalve compleet. Zo stelde de Europese Commissie in januari 2007 een nieuw wetgevend pakket voor de wijziging van de Richtlijn van 2003 voor. De belangrijkste punten waren een effectieve scheiding van de productie- en leveringsactiviteiten van de transmissie en de distributie. De versterking van de bevoegdheden en de onafhankelijkheid van de regulatoren. De creatie van een mechanisme dat de transmissienetbeheerders moet toelaten om de coördinatie van het beheer, de veiligheid van de netten, de grensoverschrijdende uitwisselingen en de exploitatie van de netten te verbeteren. Een verhoogde transparantie van de werking van de energiemarkten¹⁰⁶.

Ook in België is de wetgeving samen met de juiste bevoegdheden van de Belgische reguleringsinstanties nog in volle ontwikkeling. Tevens is het jammer dat de cijfers voor 2007 in België nog niet volledig zijn, waardoor een eerste echte juiste indicatie voor de vrijmaking van de ganse Belgische markt nog niet kan getrokken worden. Wel is er duidelijk een positieve evolutie in België richting een meer competitieve markt. De andere spelers beginnen zich langzamerhand sterker in België te vestigen, Electrabel wordt verplicht een deel capaciteit te verkopen en er zijn duidelijke pogingen om de Belgische markt meer te integreren met deze van onze buurlanden. Met andere woorden, laat de elektriciteitsmarkt nog een paar jaar rijpen en over een paar jaar krijg je een heel ander beeld.

¹⁰⁶ CREG, *Jaarverslag 2007*, 21.

Bibliografie

Bronnen

CREG, BIM, CwAPE en VREG, *De ontwikkeling van de elektriciteits- en aardgasmarkten in België jaar 2006*. Elektronisch beschikbaar op, <

<http://www.creg.info/pdf/Presse/2007/compress23042007nl.pdf> >.

CREG, BIM, CwAPE en VREG, *De ontwikkeling van de elektriciteits- en aardgasmarkten in België jaar 2005*. Elektronisch beschikbaar op, <

<http://www.creg.info/pdf/Presse/2006/compress26042006nl.pdf> >.

CREG, BIM, CwAPE en VREG, *De ontwikkeling van de elektriciteits- en aardgasmarkten in België jaar 2004*. Elektronisch beschikbaar op, <

<http://www.creg.info/pdf/Presse/2005/compress13042005nl.pdf> >.

VREG, *Marktgegevens elektriciteit 2008: marktaandeelen actieve leveranciers*, 2008.

Elektronisch beschikbaar op, <

<http://www.vreg.be/vreg/marktgeving/statistieken%20marktgegevens/58261.pdf> >.

VREG, *Marktgegevens elektriciteit 2007: marktaandeelen actieve leveranciers*, 2007.

Elektronisch beschikbaar op, <

<http://www.vreg.be/vreg/marktgeving/statistieken%20marktgegevens/46591.pdf> >.

VREG, *Marktgegevens elektriciteit 2006: marktaandeelen actieve leveranciers*, 2006.

Elektronisch beschikbaar op, <

<http://www.vreg.be/vreg/marktgeving/statistieken%20marktgegevens/113562006.pdf> >.

VREG, *Marktgegevens elektriciteit 2005: marktaandeelen actieve leveranciers*, 2005.

Elektronisch beschikbaar op, <

<http://www.vreg.be/vreg/marktgeving/statistieken%20marktgegevens/113562005.pdf> >.

VREG, *Marktgegevens elektriciteit 2004: marktaandeelen actieve leveranciers*, 2004.

Elektronisch beschikbaar op, <

<http://www.vreg.be/vreg/marktgeving/statistieken%20marktgegevens/113562004.pdf> >.

Richtlijn 96/92/EC van het Europees Parlement en de Raad van 19 december 1996,

betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit. Elektronisch beschikbaar op, <

http://www.seerecon.org/infrastructure/sectors/energy/documents/electricity_directive/dir96-92.pdf >.

Richtlijn 2003/54/EC van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2003, betreffende gemeenschappelijke regels voor de interne markt voor elektriciteit en houdende intrekking van Richtlijn 96/92/EG. Elektronisch beschikbaar op, < http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/nl/oj/2003/l_176/l_17620030715nl00370055.pdf >.

Verordening (EG) Nr. 1228/2003 van het Europees Parlement en de Raad van 26 juni 2003, betreffende de voorwaarden voor toegang tot het net voor grensoverschrijdende handel in elektriciteit. Elektronisch beschikbaar op, < <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:2003R1228:20061201:NL:PDF> >.

Decreet van 17 JULI 2000 houdende de organisatie van de elektriciteitsmarkt, Elektronisch beschikbaar op, < <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl> >.

Wet van 1 JUNI 2005 tot wijziging van de wet van 29 april 1999 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt, Elektronisch beschikbaar op, < <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl> >.

Wet van 29 APRIL 1999 betreffende de organisatie van de elektriciteitsmarkt, Elektronisch beschikbaar op, < <http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi/welcome.pl> >.

Literatuur

BRIEL, Johanna van, *De liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt: case Duitsland*, Universiteit Antwerpen, onuitgegeven proefschrift, 1999.

BRION, René, MOREAU, Jean-Louis, TACK, Erik (vertaler) en MAERTENS, Hugo (illustraties), *Tractebel 1895-1995: metamorfosen van een industriële groep*, Antwerpen, Mercatorfonds, 1995 .

CAMERON, Peter (editor), *Legal aspects of EU energy regulation: implementing the new directives on electricity and gas across Europe*, Oxford, Oxford university press, 2005.

CAMERON, Peter Duncanson, *Competition in energy markets: law and regulation in the European Union*, Oxford, Oxford university press, 2007.

CREG, *De ontoereikende productiecapaciteit van elektriciteit in België*, 2007. Elektronisch beschikbaar op, < <http://www.creg.info/pdf/Studies/F715NL.pdf> >.

CREG, *Jaarverslag 2007*, Elektronisch beschikbaar op, < <http://www.creg.be/pdf/Ra/2007/rep2007nl.pdf> >.

CREG, *Vergelijking van de prijzen op de vrijgemaakte elektriciteitsmarkten met die welke voor de liberalisering werden toegepast. Huishoudelijke klanten*, 2008. Elektronisch beschikbaar op < http://www.creg.be/nl/index_nl.html >.

DEHOUSSE, Franklin (editor), *Towards a real European energy policy?*, Brussel, Egmont, 2007.

DERIDDER, Lennart, *Handboek gas- en elektriciteitsliberalisering*, Antwerpen, Intersentia, 2003.

FLORIO, Massimo, "Electricity prices as signals for the evaluation of reforms: an empirical analysis of four European countries", *International review of applied economics*, vol. 21, nr. 1, 1-27, januari 2007.

GOERTEN, John en CLEMENT, Emmanuel, *Statistics in focus: environment en energy*, 80-2007. Elektronisch beschikbaar op, <
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1073,46587259&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=KS-SF-07-080 >.

GREEN, Richard, "Electricity liberalisation in Europe- how competitive will it be?", *Energy Policy* 34, Elsevier, 2004. Elektronisch beschikbaar via Econit.

GÖHL, LENNART, *new german regulation of the electricity market to promote efficiency in network operations*, 2008. Elektronisch beschikbaar op, <
<http://www.energimarknadsinspektionen.se/upload/ENGLISH/NEW%20GERMAN%20REGULATION%20.pdf> >.

HOON, Wim de, *De liberalisering van de Europese energiemarkt: een weergave van de situatie voor de verschillende energiebronnen*, Universiteit Antwerpen, onuitgegeven proefschrift, 2006.

JAMASB, Tooraj en POLLITT, Michael, *Electricity market reform in the European Union: Review of Progress toward Liberalization & Integration*, Center for Energy and Environmental Policy Research, 2005. Elektronisch beschikbaar op, <
<http://web.mit.edu/ceepr/www/publications/workingpapers/2005-003.pdf> >.

LONDEN ECONOMICS, *Single energy market*, Londen, Kogan Page, 1997.

MARQUIS, Mel en William J. FULBRIGHT, *Introducing free markets and competition to the electricity sector in Europe*, Leeds, Wisdom House, 2001.

Ministerie van economische zaken, *Recht op energievoorziening, milieubescherming en opening van de markten voor gas en elektriciteit*, Brussel, 2001.

ROGGENKAMP, Martha, REDGWELL, Catherine en anderen (editors), *Energy law in Europe: national, EU and international law and institutions*, Oxford, Oxford university press, 2007.

SMEDT, Helma De, *Nieuwste Tijd: economische en sociale geschiedenis*, Antwerpen, Universitas, 2005.

THOMAS, S.D., “Electricity industry reforms in smaller European countries and the Nordic experience”, *Energy* 31, Elsevier. Elektronisch beschikbaar via Econit.

UCTE, *Annual Report, 2005*. Elektronisch beschikbaar op, <
http://www.ucte.org/library/annualreports/report_2005.pdf >.

UCTE, *Annual Report, 2004*. Elektronisch beschikbaar op, <
http://www.ucte.org/library/annualreports/report_2004.pdf >.

Krantenartikelen

D[e] S[tandaard], “Californië-syndroom bedreigt België”, *De Standaard*, 21 februari 2008.

D[e] S[tandaard], “Eni creëert snelheid in wedloop om Distrigas”, *De Standaard*, 14 april 2008.

D[e] T[ijd], “Essent neemt duurste wkk-centrale in gebruik”, *De Morgen*, 6 mei 2008.

E[mmanuel] V[anbrussel], “België verwerft vetorecht in moedergroep Electrabel”, *De Morgen*, 21 februari 2008.

K[arin] D[e Ruyter], “Van Tractebel naar Suez-GDF”, *De Standaard*, 18 januari 2008.

P[ascal] S[ertyn] en P[ascal] D[endooven] “Machtsspel rond Distrigas komt op gang”, *De Standaard*, 15 februari 2008.

Internet

“Belgisch Energierecht”, een blog over recente ontwikkelingen in het Belgisch energielandschap”, < <http://belgischenergierecht.blogspot.com/2007/09/suez-gdf-de-pax-electrica-ii-mag-van.html> >, geconsulteerd op 8 mei 2008

“EDF”, website van Electricité de France, <http://international.edf.com/96015i/Accueil-com/EDF-a-linternational/en-Europe/Allemagne.html> > en <
<http://international.edf.com/96071i/Accueil-com/EDF-a-linternational/en-Europe/Italie.html> >, website geconsulteerd op 6 april 2008.

“Electrabel”, website van Electrabel. <
http://www.electrabel.be/smallmedium/news/liberalisationflanders_nl.asp >, geconsulteerd op 1 mei 2008.

“Elia”, website van Elia. <
<http://www.elia.be/repository/pages/8d28ece3154440e0858e427e1914fddf.aspx> >, geconsulteerd op 27 april 2008.

“Envirodesk”, website van Envirodesk. < <http://www.envirodesk.com/node/44207> >, geconsulteerd op 1 mei 2008.

“Platts”, website van Platts, <

<http://www.platts.com/Content/Electric%20Power/Resources/News%20Features/securitysupply/powertracker.pdf> >, website geconsulteerd op 8 mei 2008.

“Utilities”, website van Utilities, <

http://www.utilities.nl/index.php?option=com_content&task=view&id=675&Itemid=67 >, geconsulteerd op 8 mei 2008.

“VREG”, website van de Vlaamse reguleringsinstantie voor de elektriciteits- en de gasmarkt,

< http://www.vreg.be/nl/03_algemeen/02_energiemarkt/02_wiedoetwat/07_groenestroom.asp

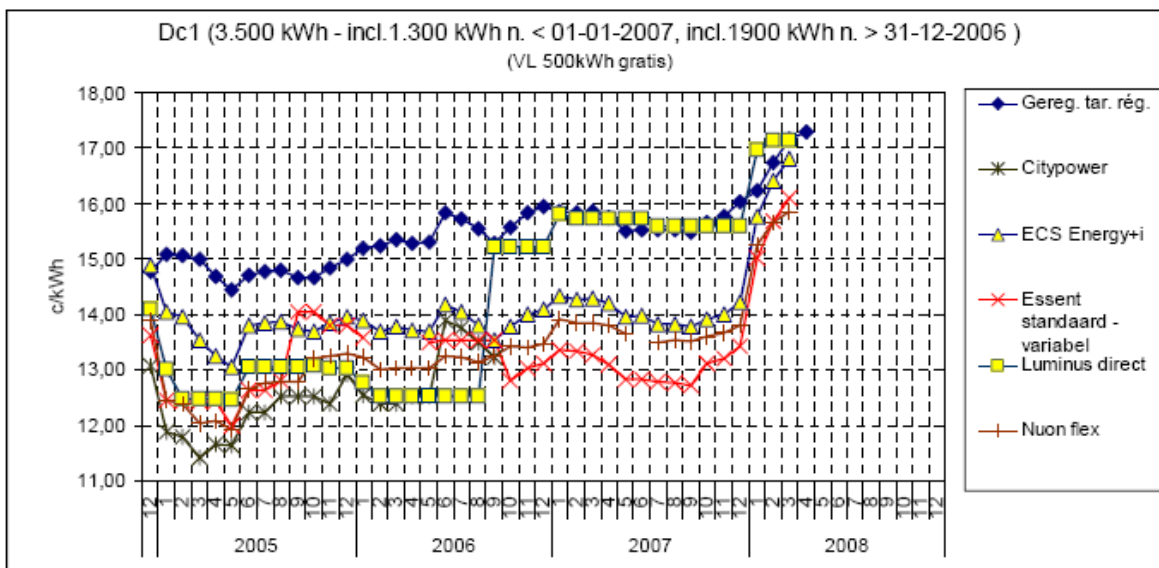
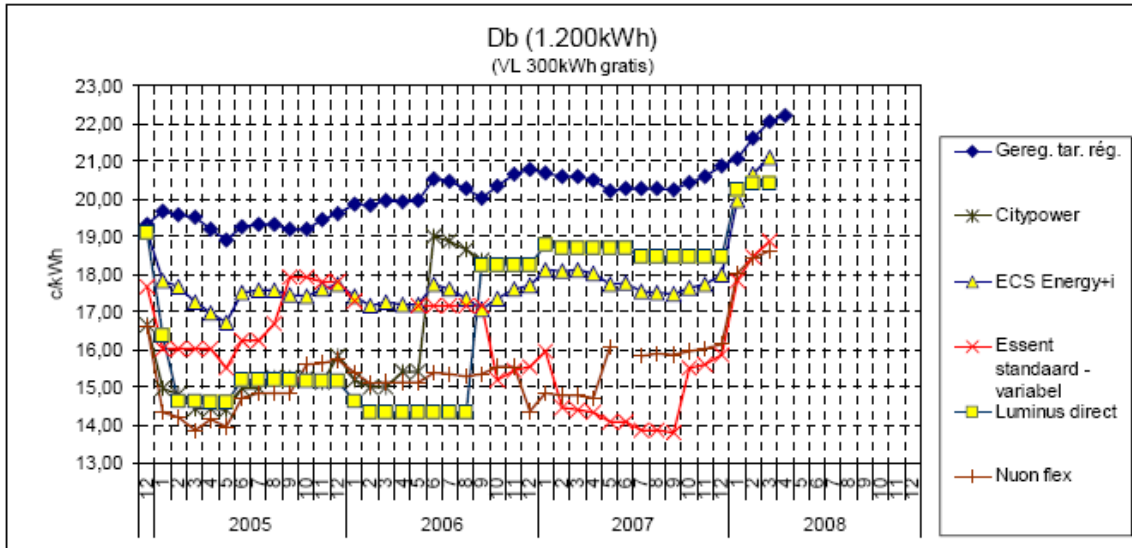
>, geconsulteerd op 5 mei 2008.

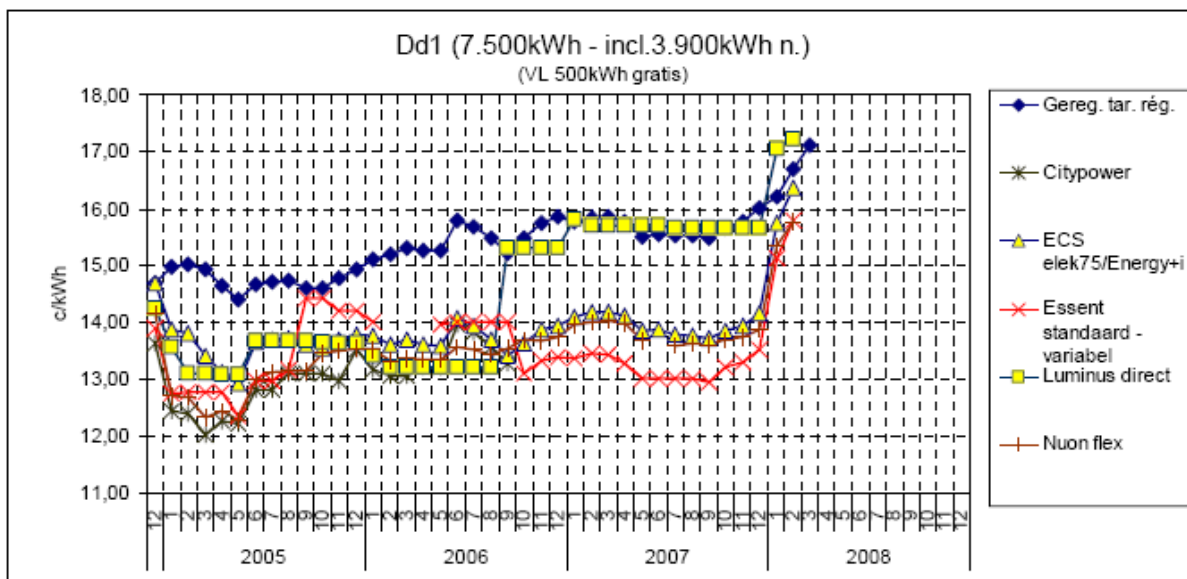
“Wikipedia”, website van Wikipedia, de vrije encyclopedie. <

<http://en.wikipedia.org/wiki/E.ON> >, geconsulteerd op 5 april 2008.

Bijlage

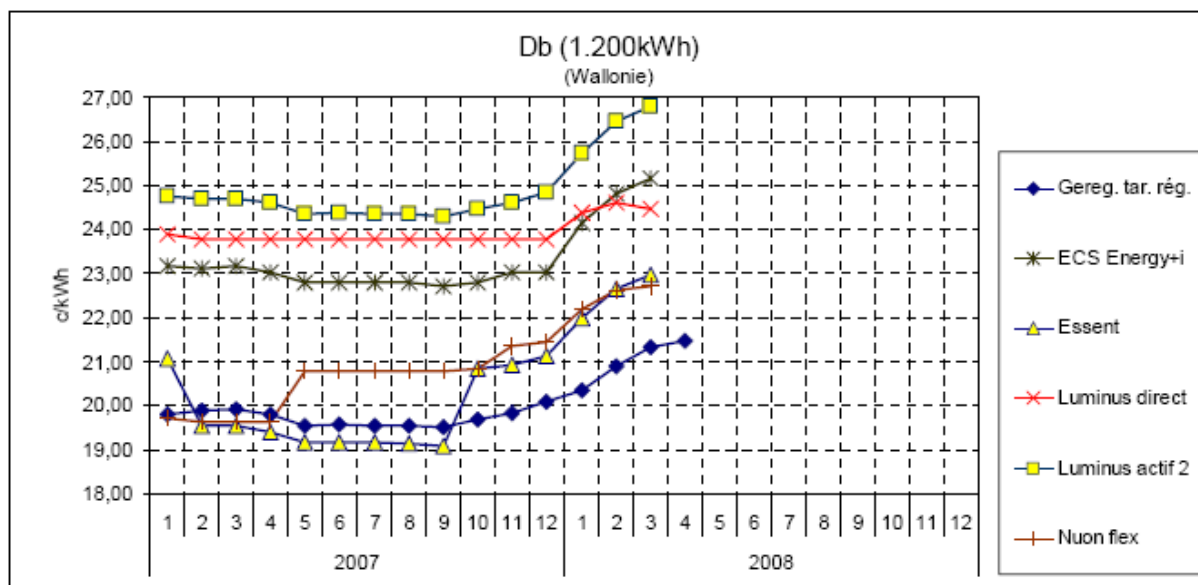
Prijsgrafieken voor de huishoudens in Vlaanderen

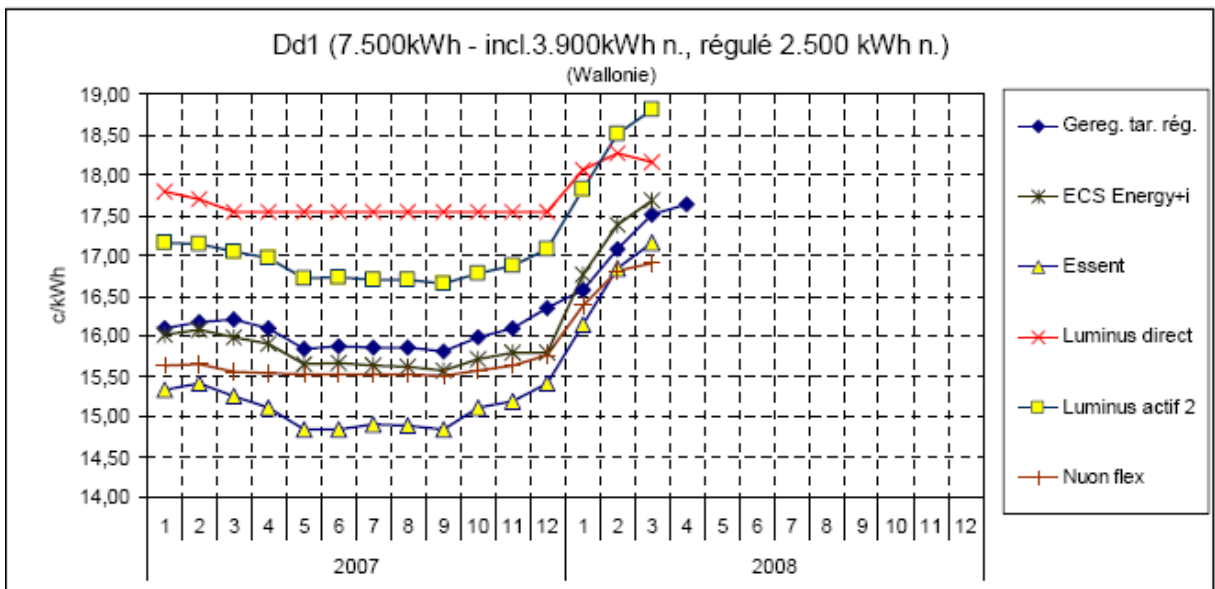
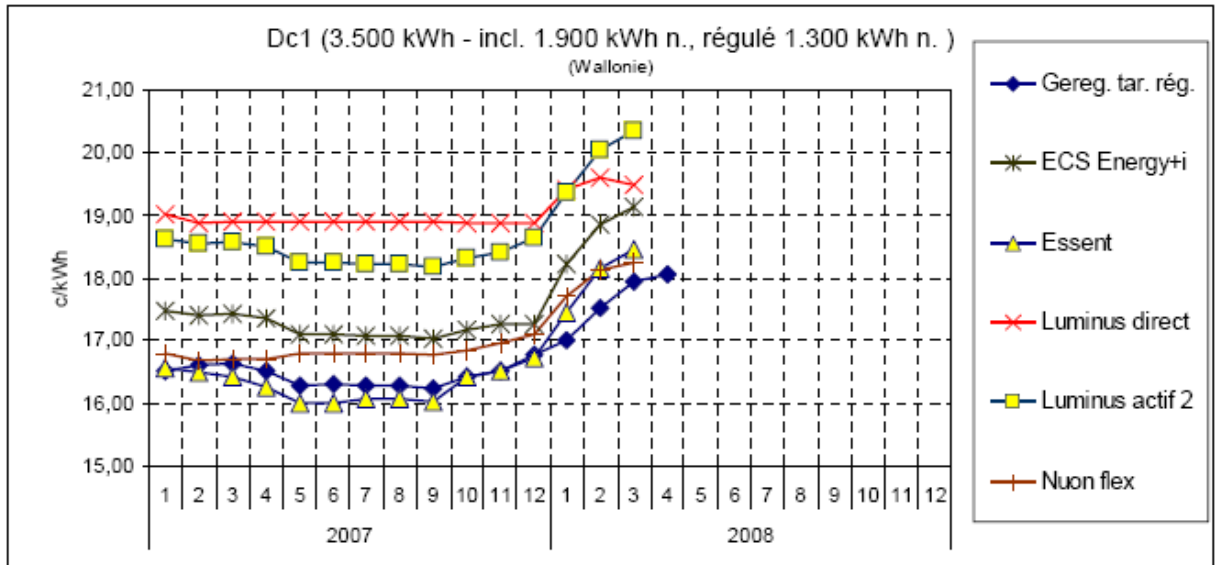

Bron: CREG, *Vergelijking van de prijzen op de vrijgemaakte elektriciteitsmarkten met die welke voor de liberalisering werden toegepast. Huishoudelijke klanten, 4.*

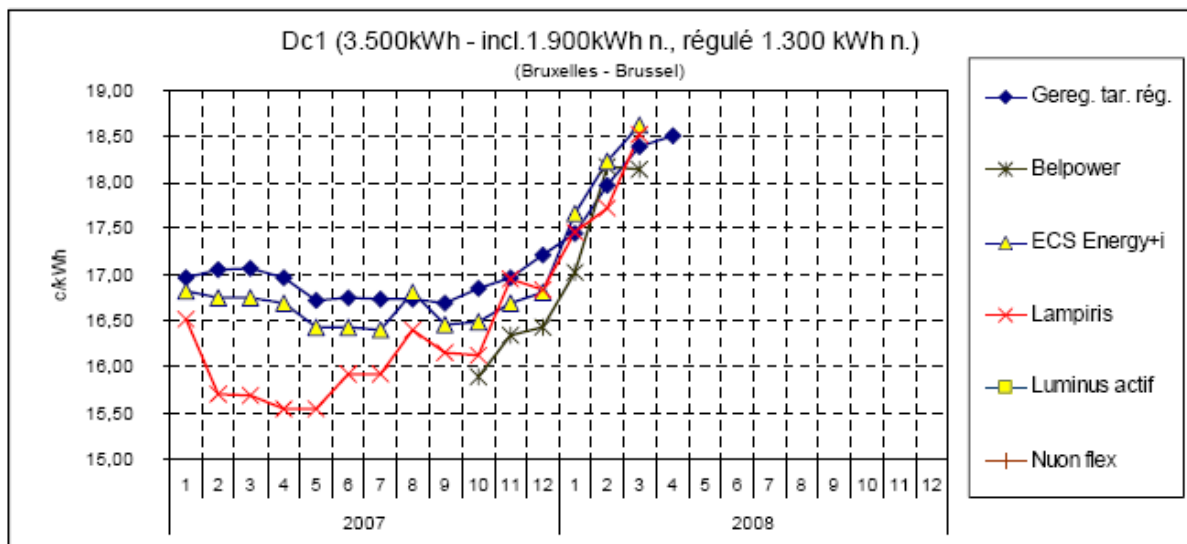
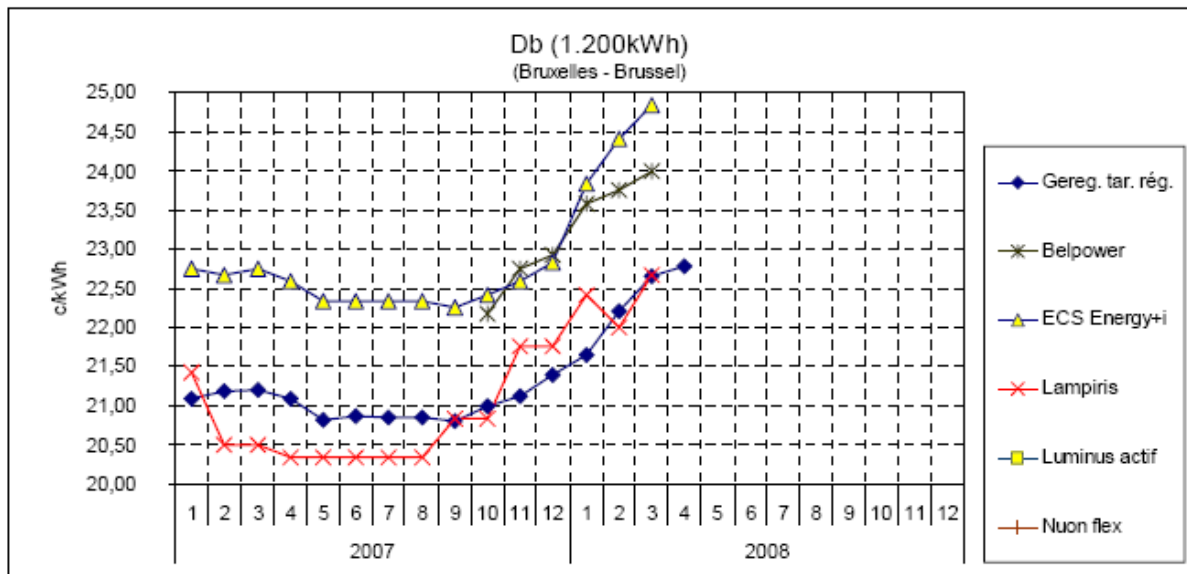
Prijsgrafieken voor de huishoudens in Wallonië

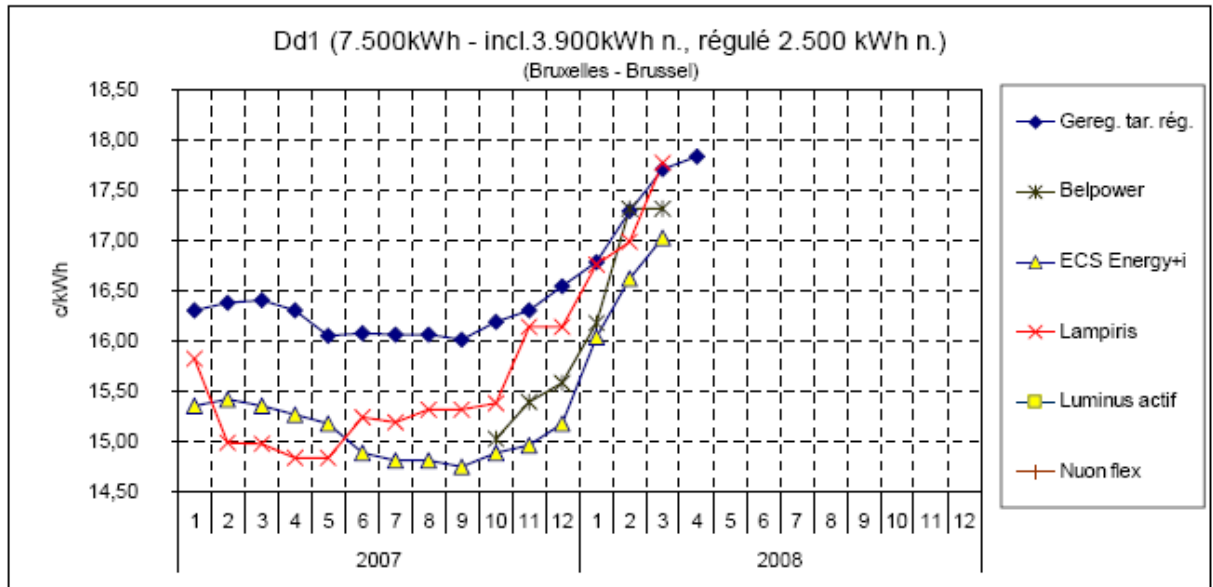

Bron: CREG, *Vergelijking van de prijzen op de vrijgemaakte elektriciteitsmarkten met die welke voor de liberalisering werden toegepast. Huishoudelijke klanten, 8.*

Prijsgrafieken voor de huishoudens in Brussel

Bron: CREG, *Vergelijking van de prijzen op de vrijgemaakte elektriciteitsmarkten met die welke voor de liberalisering werden toegepast. Huishoudelijke klanten, 6.*